

UNIVERSITEIT LEIDEN

1696: Een moordaanslag geduid.

Het Jacobite Assassination Plot in de
“Anglo-Dutch public sphere.”

Buggenum, M. van



Inhoud

Introductie.....	2
Helmer Helmers en de Anglo-Dutch Public Sphere.....	4
Eerdere studies.....	6
Jacobite Assassination Plot.....	10
Nieuws over het Jacobite Assassination Plot.....	12
Louis XIV: Gevaar voor Europa?.....	15
Christelijk vorst.....	17
Tiranniek heerser.....	21
James II en de Jacobites.....	25
James II: Koning en dreiging.....	26
Jacobites: Religie en dreiging.....	28
Willem III: Christelijk held of usurpator?.....	35
Rechtvaardig heerser.....	36
Held van Europa.....	38
Instrument van God.....	44
Het Publiek.....	48
Samenvatting en Conclusie.....	55
Secundaire Literatuur.....	62
Nederlandse Pamfletten.....	65
Engelse Pamfletten.....	66

Introductie

Op de avond van 14 februari 1696 klopte een man genaamd Thomas Prendergrass aan op de deur van het Kensington paleis in Londen. Prendergrass smeekte de graaf van Portland, Hans Willem Bentinck 'to persuade the King to stay home tomorrow, for if he goes abroad to hunt he will be murdered.'¹

Tijdens de Glorious Revolution van 1688 werd de Engelse koning James II van de troon gestoten en zijn troon werd overgenomen door de Nederlandse stadhouder Willem III en zijn vrouw Mary II Stuart. Het grootste deel van zijn twaalfjarig regime was Willem III onder constante dreiging van pogingen van James II, die zelf in ballingschap verbleef in Frankrijk, en zijn aanhangers, om hem terug te krijgen op de troon van Engeland. Het Jacobite Assassination Plot van 1696 was de laatste en meest serieuze van deze pogingen om Willem III te vermoorden.²

Dit complot vond op grote schaal zijn weg naar het nieuws in pamfletten en kranten, niet alleen in Engeland maar ook in de Nederlandse Republiek. In deze scriptie zal worden onderzocht hoe dit complot in Engeland en de Republiek in het nieuws werd gebracht, gekeken worden welke verschillen we kunnen constateren tussen de beide landen en wat dit ons kan vertellen over de Anglo-Dutch Public Sphere.

In zijn proefschrift uit 2011, *The Royalist Republic, Literature, Politics and Religion in the Anglo-Dutch Sphere (1639-1660)*³ beschrijft Helmer Helmers het bestaan van een 'Anglo-Dutch public sphere.' In zijn studie behandelt hij het vertalen in de volkstaal en verspreiden van politieke en religieuze teksten vanuit Engeland in de Republiek, ten tijde

1 S.B. Baxter, *William III* (Londen, 1966) p. 336.

2 J. Garret, *The triumphs of providence: The assassination plot, 1696* (Cambridge, 1980) p. 3.

van de Engelse Burgeroorlog. Helmers stelt dat deze verspreiding mede tot gevolg had dat er een Anglo-Dutch public sphere ontstond, een gevoel van herkenning en identificatie tussen de Nederlandse contraremonstranten en de Engelse en Schotse presbyterianen en een idee van een gemeenschappelijk internationaal doel, het verzet tegen de katholieke dreiging van de contrareformatie, waarover later meer.⁴

Ook na de Engelse Burgeroorlog bleef deze relatie bestaan. Al voor de Glorious Revolution van 1688 waren er pogingen gedaan om deze relatie verder uit te bouwen. In de jaren 50 van de 17^e eeuw probeerden regenten uit de Republiek Oliver Cromwell te overtuigen dat door deze gedeelde belangen een politieke unie de meest logische stap was. Hoewel deze poging faalde, bleef het idee wel bestaan gedurende de volgende decennia.⁵

Met de troonsbestijging van Willem III op de Engelse troon werd dit idee van een politieke unie werkelijkheid. De regering van de stadhouder-koning is wellicht een unieke periode in de geschiedenis van zowel Engeland als de Nederlanden. Het zou te verwachten zijn dat de Anglo-Dutch public sphere zoals beschreven door Helmers, in deze periode zijn hoogtepunt bereikte. Niet alleen hadden de Engelsen en Nederlanders een

3 H.J. Helmers, *The Royalist Republic. Literature, politics and religion in the Anglo-Dutch Public Sphere (1639-1660)* (Leiden, 2011).

4 Helmers, *The Royalist Republic*, p. 74-80.

5 L. Jardine, *Going Dutch. How England Plundered Holland's Glory* (Londen, 2008) p. 349.

gemeenschappelijk staatshoofd, maar de overheden van beide landen hadden in deze periode ook een reden om een Anglo-Dutch public sphere te generen.

De periode van de Glorious Revolution, de nieuwsverspreiding tijdens deze gebeurtenis en voornamelijk de propaganda campagne van Willem III om zijn inval te legitimeren, zijn al uitvoerig onderzocht door onder andere Tony Claydon en Arie van Deursen, waarover later meer. Over de verspreiding van nieuws na de Glorious Revolution en de manier waarop dit specifieke complot van 1696 in het nieuws werd gebracht, is echter nog zo goed als niets geschreven. In zijn boek *1688: The First Modern Revolution*⁶ beschrijft Steve Pincus heel kort hoe verhalen over dit complot snel naar buiten werden gebracht door de volgelingen van Willem III in kranten, pamfletten en ander drukwerk. Hij geeft als voorbeeld de *Triumphs of Providence over Hell, France & Rome*⁷, een ets waarin in elf illustraties met bijschriften het verloop van het complot in het Engelse nieuws werd gebracht.

De enige auteur die iets geschreven heeft over de manier waarop dit complot in het Nederlandse nieuws kwam is Donald Haks, in zijn boek *Vaderland en Vrede 1672-1713*.⁸ Haks stelt dat de situatie in Engeland aan het einde van de 17^e eeuw zijn weerklink vond in de Nederlanden, zo ook het complot van 1696. Haks vertelt over een bededag die speciaal gehouden werd naar aanleiding van het ontdekken van deze moordaanslag op Willem III.⁹ Ook een biddagpreek naar aanleiding van deze aanslag wordt door Haks genoemd. Deze biddagpreek van Daniel le Roy met de titel *De vervloekte konings-moord, listelyk voorgenomen, worderlyk ontdekt, gelukkiglyk verydelt, rechtveerdiglyk gestraft, en billijklyk*

⁶ S. Pincus, *1688: The First Modern Revolution* (Londen, 2009).

⁷ Pincus, *1688: The First Modern Revolution*, p. 440. Zie ook: C. Rose, *England in the 1690s, Revolution, Religion and War*. (Oxford, 1999) p. 51.

aangeteikend' werd in 1696 in Amsterdam uitgegeven.¹⁰ Haks geeft deze biddagpreek echter alleen als voorbeeld, over de inhoud wordt niets geschreven.

Toch leent het Jacobite Assassination Plot van 1696 zich uitstekend als onderwerp om dieper in te gaan op deze Anglo-Dutch public sphere en de verspreiding van nieuws tussen Engeland en de Nederlanden in de periode na 1688. De vraag die in dit onderzoek centraal zal staan is: Hoe werd het Jacobite Assassination Plot in het Engelse en Nederlandse nieuws gebracht, welke betekenis werd er gegeven aan dit nieuws en wat vertelt dit nieuws ons over Anglo-Dutch Public Sphere?

Binnen deze vraag zal gekeken worden naar de betekenis die in het nieuws wordt gegeven aan dit complot. Is deze betekenis in de verschillende media hetzelfde? Is er één betekenis of zijn er meerdere thema's? Is er een verschil tussen de betekenis die in Engeland aan het plot gegeven werd en in de Republiek, en zo ja, waar kan dit door verklaard worden? En wat vertelt dit ons over de Anglo-Dutch public sphere in de periode na de Glorious Revolution? Voor deze vragen zal er gekeken worden naar de pamfletten die in 1696 zijn uitgegeven in Engeland en in de Republiek, waarover later meer. Binnen deze

8 D. Haks, *Vaderland en Vrede 1672-1713. Publiciteit over de Nederlandse Republiek in oorlog* (Hilversum, 2013).

9 Haks, *Vaderland en Vrede 1672-1713*, p. 91.

10 Haks, *Vaderland en Vrede 1672-1713*, p. 89.

berichten zal er gekeken worden naar het beeld en de betekenis van de hoofdpersonen van dit complot, namelijk Louis XIV, Willem III, James II en zijn aanhangers de Jacobites. De namen van deze personen zullen in hun oorspronkelijke taal geschreven worden. Er zal gekeken worden naar de manier waarop deze personen in het nieuws gebracht werden, welke betekenis deze personen hebben voor Engeland en de Republiek en welk beeld het publiek geacht werd te krijgen van deze personen. Uiteindelijk zal er gekeken worden of er directe of indirecte aanwijzingen in de pamfletten te vinden zijn over het aanwezig zijn van een Anglo-Dutch public sphere.

Helmer Helmers en de Anglo-Dutch Public Sphere

In zijn proefschrift uit 2011 getiteld *The Royalist Republic, Literature, Politics and Religion in the Anglo-Dutch Sphere (1639-1660)*¹¹ onderzocht Helmer Helmers zijn theorie over een 'Anglo-Dutch public sphere.' Tijdens de 'Bishops' Wars' van 1639 begon de strijd voor de publieke opinie in Engeland en deze strijd bereikte zijn hoogtepunt tijdens de Engelse Burgeroorlog van 1639 – 1651. Het resultaat van deze strijd was een stortvloed aan politieke en religieuze pamfletten. Tijdens de burgeroorlog waren zowel het parlement als de koning afhankelijk van buitenlandse hulp voor wapens, en militaire en financiële steun en de strijd voor de buitenlandse publieke opinie was hierdoor net zo belangrijk als de oorlog zelf. Beide partijen richtte zich tijdens deze strijd voornamelijk op de Nederlandse Republiek, het land dat qua geografie, religie en politiek het dichtst bij Engeland lag.¹² Het resultaat van deze strijd was dat het aantal politieke en religieuze pamfletten dat in deze periode vanuit het Engels naar het Nederlands vertaald werd, drastisch steeg.¹³

Buiten de pamfletten die door het Britse parlement en de koning werden vertaald

11 Helmers, *The Royalist Republic*.

12 *Ibid*, p. 31, 32.

en verspreid in de Republiek, werden er ook veel pamfletten in omloop gebracht door Engelse migranten in de Republiek. Deze migranten waren goed op de hoogte van de gebeurtenissen in Engeland en de polemiek tussen parlement en koning, en zij verspreidden dit onder hun buurtbewoners.¹⁴

Het vertalen en verspreiden van Engels nieuws en de polemiek tussen parlement en koning dwong het Nederlandse publiek om na te denken over de relatie tussen de Republiek en het conflict op de Britse eilanden, en dit leidde tot een gevoel van identificatie tussen de Nederlandse contraremonstranten en de Engelse en Schotse presbyterianen, iets wat Helmers in zijn proefschrift de 'Piety of the North Sea' noemt.¹⁵

Helmers stelt dat er in de 17^e eeuw niet alleen dit idee van identificatie tussen beide bevolkingen bestond, maar ook het idee van een gemeenschappelijk doel, namelijk het terugdringen van de dreiging van het katholicisme. Veel leidende hervormers waren bezorgd over het gebrek aan eenheid in de protestantse wereld in een tijd waarin de protestantse staten rond de Noordzee zich bedreigd voelden door de contrareformatie van voornamelijk de Spaans Habsburgse vorsten.¹⁶

Veel hervormers in zowel Engeland als de Republiek waren van mening dat met het

13 *Ibid*, p. 34, 35.

14 *Ibid*, p. 53, 54.

15 *Ibid*, p. 66-69.

oog op de katholieke dreiging, de veiligheid van Engeland en de Republiek met elkaar verbonden was en dat de gehele Reformatie afhankelijk was van de Engelse en Nederlandse ontwikkelingen. Het resultaat hiervan was dat vriendschap tussen beide staten een hoofdthema werd in de pamfletten uit die tijd.¹⁷ Gedurende de zeventiende eeuw waren Britse en Nederlandse politici er namelijk van overtuigd dat wanneer een van de twee staten zou vallen voor de krachten van de contrareformatie, de ander onvermijdelijk zou volgen. De katholieke dreiging van Rome kon alleen weerstaan worden als de protestantse staten eenheid zouden weten te bereiken.¹⁸

Eerdere studies

In de afgelopen decennia zijn er al verschillende studies uitgekomen over de verspreiding van nieuws tussen de Engeland en de Nederlanden. Behalve Helmers kwam Marika Keblusek in 1992 met haar artikel 'Nieuwsvoorziening in de Republiek. De Engelse Burgeroorlog in Haagse drukken.'¹⁹ In deze studie behandeld zij de verspreiding van internationaal nieuws in de Republiek door ons een kijkje te geven in de wereld van de

¹⁶ *Ibid*, p. 74.

¹⁷ *Ibid*, p. 74.

¹⁸ *Ibid*, p. 81, 82.

Haagse drukpers en de rol van deze Haagse drukkers in de verspreiding van politiek drukwerk over de Engelse burgeroorlog.

Waar Helmers en Keblusek zich beide concentreren op de Engelse burgeroorlog, houdt Emma Bergin zich bezig met de Glorious Revolution van 1688 en de religieuze pamfletten die in de periode 1688-89 verspreid werden in de Nederlandse Republiek. In haar artikel 'Defending the True Faith'²⁰ behandelt Bergin de thema's die in deze pamfletten aan bod kwamen. Centraal in deze pamfletten stond het gevaar dat Lodewijk XIV en James II vormden, niet alleen voor de protestanten, maar ook voor de vrijheid en soevereiniteit van de Europese Staten.²¹ Deze thema's komen we ook tegen als we gaan kijken naar de propagandacampagne van Willem III voor en tijdens de Glorious Revolution.

Met de revolutie van 1688 nam Willem III de Engelse troon over van James II. Willem III was hiermee wellicht de eerste vroeg moderne monarch van Engeland die tijdens

19 M. Keblusek, 'Nieuwsvoorziening in de Republiek. De Engelse burgeroorlog in Haagse drukken', in: H. Kleijer, A. Knotter en F. van Vree, *Tekens en teksten. Cultuur, communicatie en maatschappelijke veranderingen vanaf de late middeleeuwen* (Amsterdam, 1992) p. 60-77.

20 E. Bergin, 'Defending the True Faith: Religious Themes in Dutch Pamphlets on England, 1688-1689' in: D. Onnekink, *War and Religion after Westphalia, 1648-1713* (Farnham, 2009).

21 Bergin, 'Defending the True Faith', p. 226, 237, 241.

zijn troonsbestijging en gedurende zijn regeerperiode te maken had met een rivaal die volgens velen nog steeds de wettige koning was.²² De Engelse politici die Willem III de kroon van Engeland aanboden waren namelijk ingegaan tegen de traditie van erfelijke opvolging en Willem III zelf was in Engeland weinig bekend en werd gezien als een buitenlander.²³ Engeland en de Nederlanden waren echter lange tijd bondgenoten in de strijd tegen het katholicisme en hadden zelfs in tijden van oorlog een relatie van culturele uitwisseling, voornamelijk op het gebied van kunst. Deze relatie, en de ideeën van samenwerking die hieruit ontstonden, stelde Willem III in staat om zijn plan voor een invasie in Engeland te verwezelijken.²⁴

Een van de eerste historici die we tegenkomen als we gaan kijken naar deze propaganda campagne, is Tony Claydon. In zijn boek *William III and the Godly Revolution*²⁵ uit 1996 geeft Claydon ons een duidelijk overzicht van de propagandacampagne van Willem III en de argumenten die hij gebruikte om zijn recht op de troon te verdedigen. Claydon beschrijft hoe Willem III de ontevredenheid over zijn opvolging probeerde weg te nemen door zichzelf neer te zetten als de legitieme heerser van Engeland. Direct na zijn

22 K. Sharpe, *Rebranding Rule. The Restoration and Revolution Monarchy, 1660-1714* (Londen, 2013) p. 482.

23 T. Claydon, *William III and the Godly Revolution* (Cambridge, 1996) p. 10.

24 Sharpe, *Rebranding the Rule*, p. 409.

Claydon, *William III and the Godly Revolution*, p. 10.

Zie ook: Jardine, *Going Dutch*.

troonsbestijging verklaarde Willem III als koning van Engeland de oorlog aan Frankrijk. Onder het Engelse publiek bestond het idee dat Engeland op deze manier misbruikt werd door de Nederlandse Republiek. Het tweede aspect van de propaganda van Willem III had als doel dit idee weg te nemen en de oorlog tegen Frankrijk te rechtvaardigen voor het Engelse publiek.²⁶ In *William III and the Godly Revolution*, beschrijft Claydon hoe Willem III zijn boodschap probeerde te verkopen aan het volk en de heersende elite, doormiddel van het gebruik van de bestuurlijke organisatie van de staat, de Anglicaanse kerk, en de Engelse markt voor het drukken en uitgeven van pamfletten en gedrukte werken.²⁷

In *Europe and the making of England*²⁸ uit 2007, gaat Tony Claydon door op deze

25

Claydon, *William III and the Godly Revolution*.

26

Claydon, *William III and the Godly Revolution*, p. 7-11.

27

Claydon, *William III and the Godly Revolution*, p. 77-85.

28

T. Claydon. *Europe and the making of England 1660-1760* (Cambridge, 2007).

propaganda campagne van Willem III. In dit boek concentreert Claydon zich vooral op de propaganda van Willem III die gericht was tegen de Franse koning Louis XIV. Met deze campagne probeerde Willem III de andere Europese vorsten te overtuigen van het gevaar dat Louis XIV vormde voor andere machthebbers. Als zij dit gevaar een halt wilden toeroepen, moesten zij hun religieuze verschillen opzij zetten en samenwerken tegen Frankrijk.²⁹ Dit probeerde Willem III onder andere te bewerkstelligen door Louis XIV neer te zetten als 'De Grote Turk.' Willem III verwees hiermee naar het beleg van Wenen door het Ottomaanse Rijk in 1683 en stelde hiermee dat Louis XIV een bedreiging vormde voor alle christenen, zowel katholieken als protestanten.³⁰ De nadruk werd dan ook voornamelijk gelegd op de wreedheid waarmee Louis XIV optrad tegen de Franse protestanten.³¹ Deze propaganda zette Willem III neer als instrument uit de hemel en daarmee als verlosser van alle Europese christenen in zijn heilige oorlog tegen Louis XIV.³²

29

Claydon, *Europe and the making of England*, p. 159.

30

Ibid, p. 176.

31

Ibid, p. 168, 169.

32

Ibid, p. 169, 249.

Claydon reageerde hiermee op een artikel van Steve Pincus uit 1998. In zijn artikel 'To Protect English Liberties'³³ komt Pincus namelijk met een andere theorie. Pincus stelt dat voor het Engelse publiek en Willem III en zijn aanhangers, de Glorious Revolution en de oorlog tegen Frankrijk helemaal geen religieus conflict was. Volgens Pincus gingen dit conflict juist om de territoriale dreiging die Louis XIV vormde voor de soevereiniteit en onafhankelijkheid van de Europese staten.³⁴ Claydon weerlegt deze argumentatie juist door terug te keren naar de religieuze propaganda die Willem III gebruikte.

Aan de Nederlandse kant kwam Arie van Deursen in 1996 met zijn artikel 'Willem III en de slag om de publieke opinie.'³⁵ In deze studie maakt Van Deursen een vergelijking

33

S. Pincus, 'To protect English Liberties: The English Nationalist Revolution of 1688-1689' in: T. Claydon en I. McBride, *Protestantism and National Identity: Britain and Ireland, c.1650-c.1850* (Cambridge, 1998).

34

T. Claydon, 'Protestantism, Universal Monarchy and Christendom in William's War Propaganda, 1689-1697' in: E. Meijers en D. Onneking, *Redefining William III, the impact of the king-stadholder in international context* (Bodmin, 2007) p. 128.

35

A. Th. van Deursen, 'Willem III en de slag om de publieke opinie', in: dezelfde, *De hartslag van het leven. Studies over de Republiek der Verenigde Nederlanden* (Amsterdam, 1996) p. 138-149.

tussen de propaganda van Willem III vlak voor de Glorious Revolution, en de propaganda van James II. Ook Van Deursen concentreert zich op de manier waarop Willem III en James II het Engelse publiek probeerden te overtuigen. In zijn werk geeft hij antwoord op de vragen: Wie zegt wat, met welke middelen, aan wie gericht en met welk effect? Voor de beantwoording van deze vragen concentreert Van Deursen zich alleen op pamfletten, het primaire middel voor politieke propaganda in die tijd.³⁶

In 1687 kondigde James II zijn *Proclamation of Indulgence* af en maakte hiermee een einde aan de religieuze intolerantie tegenover katholieken. Dit was een bedreiging voor de protestanten en anglicanen die vreesde dat deze proclamatie katholieken toegang gaf tot machtsposities van waaruit zij protestanten konden vervolgen. Volgens Van Deursen was deze angst, samen met de geboorte van de Prins of Wales en de daarbij behorende dreiging van een katholieke dynastie, het primaire onderwerp van de religieuze propaganda in Engeland.³⁷ Van Deursen geeft ons een beeld van de thema's die gebruikt werden door zowel James II als Willem III en hoe zij met hun propaganda hun eigen positie probeerden te rechtvaardigen.

De periode van de Glorious Revolution in 1688 en de pamfletten die tijdens deze gebeurtenis uitgegeven werden is dus al uitvoerig behandeld. De auteurs uit 1696 konden teruggrijpen op een grote hoeveelheid ideeën uit 1688 en veel van de thema's die tijdens de campagne van 1688 gebruikt werden door Willem III zullen we ook terugzien in de pamfletten van 1696. Naar deze thema's zal dan ook gerefereerd worden in het onderzoek

36

Van Deursen, 'Willem III en de slag om de publieke opinie', p. 138, 139.

37

Van Deursen, 'Willem III en de slag om de publieke opinie', p. 139-142.

en er zal gekeken worden in hoeverre deze ideeën in 1696 veranderd waren ten opzichte van 1688. In het volgende hoofdstuk zal gekeken worden naar de gebeurtenissen van 1696, de hoeveelheid en het soort pamfletten die naar aanleiding van dit complot werden uitgegeven en de selectie die voor dit onderzoek gebruikt worden.

Jacobite Assassination Plot

Hans Willem Bentinck was een van de belangrijkste vertrouwelingen van Willem III en hij speelde een grote rol bij de logistieke en militaire voorbereidingen voor de inval in Engeland in 1688, waarvoor hij werd beloont met de titel Earl of Portland.³⁸

In de nacht van 14 februari 1696 werd Portland gewaarschuwd door een man genaamd Thomas Prendergrass over een op handen zijnde aanslag op de koning.³⁹

Berichten en geruchten over een op handen zijnde invasie vanuit Frankrijk hadden Portland al bereikt,⁴⁰ en de onthulling van Prendergrass bevestigde deze berichten. De moord op Willem III was onderdeel van een plan voor een algemene opstand van Jacobites.⁴¹

Het is moeilijk vast te stellen wie de Jacobites precies waren, of wat hun ideologie was. Doordat het Jacobitisme altijd een verborgen stroming is gebleven, is het lastig te bepalen wie precies de aanhangers waren van deze stroming. Duidelijk is echter wel dat de aanhangers van het Jacobitisme de voorkeur gaven aan een koning van het huis Stuart, de

38

Garrett, *The Triumphs of Providence*, p. 135.

39

Garrett, *The Triumphs of Providence*, p. 135.

40

Baxter, *William III*, p. 336, 337.

dynastie die in 1689 werd afgezet met de troonsbestijging van Willem III.⁴²

De ideologie van het Jacobitisme ging echter verder dan alleen de persoonlijke voorkeur voor een koning. De basis van deze ideologie was dat het constitutionele kader van de staat in de revolutie van 1688 vernietigd was. De monarchale legitimiteit werd in de ogen van de Jacobites opgeofferd voor zelfzuchtige en egoïstische principes. De morele grondslag van soevereiniteit was verdwenen, en met het verwijderen van de koning was de het parlement niet alleen ingegaan tegen deze soevereine grondslag, maar volgens de principes van het goddelijk recht, zelfs tegen god.⁴³

De argumentatie van de Jacobites was dat de monarch altijd een erfelijk monarch was geweest en niet een gekozen monarch. In hun ogen was Willem III slechts een usurpator zonder enig recht op de troon, en was James II nog steeds de wettige koning van Engeland.⁴⁴

41

Pincus. *1688: The First Modern Revolution*, p. 437.

42

P.K. Monod, *Jacobitism and the English People, 1688-1788* (Cambridge, 1989) p. 4.

43

Monod, *Jacobitism and the English People*, p. 16, 20.

44

C. Levillain, 'Cromwell Redivivus? William III as Military Dictator: Myth and Reality', in: E. Meijers en D. Onneking, *Redefining William III, the impact of the king-stadholder in*

Een ander punt van motivatie voor de aanhangers van James II was dat de Glorious Revolution de Engelse Anglicaanse Kerk had vernietigd. Hoewel James II een katholiek was, waren de meeste Jacobieten lid van de Anglicaanse Kerk. In hun ogen had Willem III deze Anglicaanse Kerk vernietigd door de uit de Nederlanden meegebrachte theologen, veelal calvinisten, aan het hoofd van deze kerk te zetten.⁴⁵

Een derde argument van de Jacobites was de schade aan Engelse economie na de landing van Willem III. De revolutionairen werden ervan beschuldigd Nederlandse praktijken meegenomen te hebben naar Engeland. Voornamelijk de oorlog tegen Frankrijk, die in de ogen van de Jacobites de schuld was van Willem III, vormde een zware tol voor de economie van Engeland, vooral tijdens de crisis van 1695-1696.⁴⁶ Door de troonsbestijging van Willem III kwam Engeland direct in oorlog op een schaal die niet meer was gezien sinds de Honderdjarige Oorlog. Voor het grootste deel van de zeventiende eeuw had Engeland zich buiten de conflicten op het vasteland gehouden, maar Willem III was vastbesloten alle Engelse middelen te gebruiken voor de oorlog tegen Frankrijk.⁴⁷ In de ogen van de Jacobites kreeg de Nederlandse economie voorrang en werd Engels geld gebruikt om de oorlog van de Republiek te financieren.⁴⁸

Voor Louis XIV kwam het plan van de Jacobites op het juiste moment. Frankrijk had

international context (Bodmin, 2007) p. 162, 163.
Pincus, 1688: *the First Modern Revolution*, p. 446.

45

Pincus, 1688: *The First Modern Revolution*, p. 448.

46

Pincus, 1688: *The First Modern Revolution*, p. 449.

al in december 1689 de oorlog verklaard aan de Republiek, de oorlog in Vlaanderen verliep niet goed voor Frankrijk en de vredesbesprekingen waren op niets uitgelopen. Met de terugkeer van James zou Lodewijk een bondgenoot hebben op de troon van Engeland. Het zou ook betekenen dat zonder de hulp van Engeland, de Nederlandse troepen niet meer in staat zouden zijn om Frankrijk tegen te houden. Louis ging mee met het plan van James op voorwaarde dat het zeker zou zijn dat de opstand in Engeland al bezig was voordat de Franse troepen daar aan zouden komen.⁴⁹

Om deze opstand te bewerkstelligen zond James zijn onwettige zoon, de hertog van Berwick, naar Engeland.⁵⁰ Eenmaal in Engeland kwam Berwick er achter dat de steun voor

47

J.M. Stapleton, Jr, 'The Dual Monarchy in Practice: Anglo-Dutch Alliance and War in the Spanish Netherlands 1689-1697' in: E. Meijers en D. Onneking, *Redefining William III, the impact of the king-stadholder in international context* (Bodmin, 2007) p. 70.

48

Pincus, *1688: The First Modern Revolution*, p. 449.

49

Garett, *The Triumphs of Providence*, p. 86.

50

Pincus. *1688: The First Modern Revolution*, p. 438.

het plan niet zo breed was als hij graag had gezien en dat de Jacobites niet bereid waren de eerste stap te zetten.⁵¹

Drie dagen na zijn aankomst in Londen ontmoette Berwick een man genaamd Sir George Barclay en hoorde hij van het plan om Willem III te vermoorden, al vertelde Barclay hem dat het plan slechts was om de Willem gevangen te nemen.⁵² Berwick keerde terug naar Parijs waar hij Lodewijk en James op de hoogte stelde van het plan.⁵³

De onthulling van Prendergrass veranderde echter alles. Thomas Prendergrass sloot zich pas op 13 februari 1696 aan bij het complot. Als goede vriend van een van de belangrijkste samenzweerders, kapitein George Porter, een Jacobite en katholiek, werd Prendergrass gezien als een waardevolle toevoeging aan het plan. Toen Prendergrass echter hoorde van het complot was hij zeer geschokt. In zijn ogen was er geen enkele religie die de gruwelijke daad van het vermoorden van een koning goedkeurde.⁵⁴ Hij was vastbesloten het tegen te houden. Op 14 februari 1696 ging hij naar de laatste bijeenkomst van de samenzweerders om zich vervolgens naar het Kensington paleis te haasten en Lord Portland op de hoogte te stellen.⁵⁵

Toen Willem III eenmaal overtuigd was van het gevaar van de aanslag en de realiteit

51

Garrett, *The Triumphs of Providence*, p. 99, 100.

52

Ibid, p. 100.

53

Ibid, p. 101.

van de op handen zijnde Franse invasie kwam hij meteen in actie. Jacobites in heel Engeland werden gearresteerd, de havens werden in de gaten gehouden voor samenzweerdere die probeerden te vluchten en orders werden gegeven dat niemand het land mocht verlaten zonder toestemming van de Secretary of State.⁵⁶ Sommige van de samenzweerdere, inclusief George Barclay, vluchtten naar Frankrijk, maar de meesten werden binnen enkele weken opgepakt.⁵⁷

Nieuws over het Jacobite Assassination Plot

Het complot tegen Willem III van 1696 vond snel zijn weg naar het nieuws. Aan het eind van de zeventiende eeuw waren pamfletten nog steeds de meest gebruikte vorm van gedrukt

54

Ibid, p. 135.

55

Ibid, p. 135.

56

Ibid, p. 139.

57

Ibid, p. 154 – 157.

nieuws. De komst van de drukpers en het drukken van nieuwspamfletten was een mijlpaal in de ontwikkelingen van nieuws en nieuwsverspreiding.⁵⁸ Vooral de Reformatie tussen 1518 en 1526 had grote gevolgen voor de verspreiding van nieuws en het ontstaan van massamedia. In Duitsland zorgde de Reformatie voor een grote en constante toename van gedrukte boeken en pamfletten.⁵⁹

Toen de spanningen rond de Reformatie, en de religieuze pamfletten die hiermee gepaard gingen, afnamen, ontstonden er nieuwe soorten pamfletten, pamfletten van een paar pagina's die zich bezig hielden met een bepaald nieuws onderwerp. Deze nieuws pamfletten bleken immens populair, zowel bij het publiek als de drukkers. Deze pamfletten waren vaak maar een paar pagina's lang, met buiten de titelpagina zo goed als nooit extra illustraties en daardoor snel en goedkoop te produceren.⁶⁰ Hoewel dit soort pamfletten vooral een fenomeen in Noord-Europa zouden blijven, verspreidde deze markt zich snel over Engeland en de Nederlanden.⁶¹

De meeste pamfletten met betrekking tot het Jacobite Assassination Plot zijn afkomstig uit Engeland. Vanuit Engeland vonden deze pamfletten echter al snel hun weg

58

A. Pettegree, *The invention of news. How the world came to know about itself* (Londen, 2014) p. 8.

59

Pettegree, *The invention of news*, p. 69.

60

Ibid, p. 72, 73.

naar de Nederlanden. De meeste Nederlandse pamfletten zijn dan ook kopieën, vertaald vanuit het Engels naar het Nederlands, al is er ook een breed aanbod aan pamfletten die door Nederlandse auteurs geschreven zijn.

Het is zo goed als onmogelijk om een volgorde aan te geven in de pamfletten. Slechts een enkel pamflet, zoals de biddagpreek in Barbican, gehouden op 16 april 1696, geeft een datum aan. Het overgrote deel van de pamfletten geeft echter geen datum van uitgave, en over deze pamfletten kan alleen gezegd worden dat ze in 1696 gedrukt zijn.

Het is daardoor ook zo goed als onmogelijk om te beslissen in welke volgorde deze pamfletten uitgegeven zijn. Sommige pamfletten refereren wel aan een eerder pamflet, maar dit geeft alleen aan in welke volgorde deze twee pamfletten zijn uitgegeven. Over de volgorde met andere drukwerken kan niets gezegd worden.

Ook is het moeilijk te bepalen wie de auteur was van een bepaald pamflet. De meeste auteurs zijn namelijk anoniem gebleven, slechts een enkeling ondertekende zijn pamflet. Wat wel opvalt is dat alle auteurs, zowel in Engeland als in de Republiek, de kant van Willem van Oranje kozen. Er zijn geen pamfletten te vinden waarin de ideeën van de Jacobites naar voren komen, of waarvan duidelijk vastgesteld kan worden dat de auteur een tegenstander was van Willem III. Dit wil echter niet zeggen dat al deze pamfletten in opdracht van Willem III geschreven zijn. Zeker in Engeland zullen er wel degelijk pamfletten zijn die in opdracht van Willem III uitgegeven werden, maar veel schrijvers zullen ook geprobeerd hebben met hun werk een wit voetje te halen, of beseft hebben dat er juist meer commercieel gewin te halen viel bij het kiezen van de kant van Willem III. Dit laatste zou zeker in de Republiek het geval zijn geweest, waar de kant van James II gelijk stond aan die van aartsvijand Louis XIV.

Voor dit onderzoek is een selectie gemaakt uit de vele beschikbare pamfletten die in de Nederlandse Republiek en Engeland zijn uitgegeven. Deze selectie bestaat uit dertien Engelse pamfletten, waaronder nieuwspamfletten, gedichten en een biddagpreek. De elf Nederlandse pamfletten die gebruikt worden, hebben dezelfde samenstelling. Ook hier zijn er verscheidene nieuwspamfletten, gedichten en een biddagpreek. Van deze Nederlandse pamfletten hebben drie hun oorsprong in Engeland en zijn vanuit het Engels naar het

Nederlands vertaald. In de tekst en voetnoten zal van deze pamfletten een verkorte titel gebruikt worden. De volledige titels zijn te vinden in de literatuurlijst.

De informatie die te vinden is in deze pamfletten verschilt per stuk. Sommige pamfletten, zoals het Engelse pamflet *An Impartial Account of the Horrid and Detectable Conspiray to Assassinate His Sacred Majesty King William*, of de brief van de Nederlandse ambassadeur Brand van Cleverskerke aan de Staten Generaal, houden zich strikt bezig met het geven van de feitelijke informatie. Zij geven een verslag van de gebeurtenissen tijdens en na de ontdekking van het complot, zonder dat de schrijvers daar een eigen waardeoordeel aan verbonden.

In de meeste pamfletten echter, geven de schrijvers wel degelijk hun vaak uitgesproken mening. Deze pamfletten zijn dan ook meer propagandistisch van aard, in plaats van puur informatief. Dit geldt ook voor de biddagpreken die later als pamflet zijn uitgegeven, en de gedichten die als pamfletvorm zijn gedrukt.

Het complot van 1696 vond ook snel zijn weg naar een nieuw opkomend medium op het gebied van nieuwsverspreiding, namelijk de krant. Het eerste krantenbericht over dit complot vinden we de *London Gazette* van 23 maart 1696. In dit nummer werd de eerste proclamatie van de koning geprint, waarin het nieuws over dit complot aan het Engelse publiek kenbaar werd gemaakt.⁶² Het eerste krantenbericht in de Republiek is afkomstig uit de *Amsterdamse Saturdaagse Courant* van 7 april 1696.⁶³

Deze artikelen geven echter alleen, in een aantal korte zinnen, de feitelijke gebeurtenissen van het complot. Hoewel deze kranten de feitelijke informatie over het complot geven, zijn deze berichten slechts enkele regels lang, en geven ze geen

62

London Gazette, 23 maart 1696.

63

Amsterdamse Courant, 7 april 1696.

waardeoordeel over deze gebeurtenis. Oorzaak, gevolg of betekenis vinden we niet terug in deze kranten. Voor dit onderzoek zal daarom alleen gekeken worden naar de pamfletten uit 1696, kranten zullen niet opgenomen worden.

Louis XIV: Gevaar voor Europa?

De tweede helft van de zeventiende eeuw stond in het teken van de Europese oorlogen waarbij Frankrijk en de Nederlandse Republiek een grote rol speelde. Voor de Republiek was het gevaar van Louis XIV duidelijk. Al in 1672, in zijn drang om de Spaanse Nederlanden toe te kunnen voegen aan Frankrijk, viel Louis XIV de Nederlandse Republiek binnen.⁶⁴ Deze oorlog leidde in augustus 1672 tot de aanstelling van de Nederlandse stadhouder Willem III en de rest van de zeventiende eeuw was hij de grote tegenstander van Louis XIV.⁶⁵

In de periode tussen de Vrede van Nijmegen, in 1678-1679, en de Glorious Revolution van 1688 veranderde het machtsbalans in Europa. De agressieve politiek van Louis XIV zorgde ervoor dat de vijanden van Frankrijk zich verenigden, met de Liga van Augsburg tot gevolg.⁶⁶ Niet alleen bombardeerde de Franse vloot in 1684 de christelijke stad Genua, maar de spanningen tussen de paus en Louis XIV liepen op door de publicatie van de

64

P. Sonnino, 'Louis XIV and the Dutch War', In: R. Hatton, *Louis XIV and Europe* (Londen, 1976) p. 154 – 157.

65

Sonnino, 'Louis XIV and the Dutch War', p. 158.

Gallicaanse artikelen in 1682, waarmee de invloed van de paus over de Franse kerk tot niets gereduceerd werd.⁶⁷

De relatie met de paus verslechterde nog meer door de samenwerking van Frankrijk met het Turkse Rijk. Louis weigerde om een rol te spelen bij de verdediging van Wenen in 1683, hij wist van te voren al van het Turkse aanvalsplan en had de Turken aangemoedigd deze aanval te richten op het Habsburgse Rijk. Zolang de Habsburgse keizer druk was met de oorlog in het oosten, kon Louis XIV zijn gebied uitbreiden langs de Rijn.⁶⁸

In de jaren 80 van de zeventiende eeuw stonden steeds meer tegenstanders van Louis XIV op, geleid door Willem III. Tot 1684 had Louis XIV de pogingen van Willem III om een sterke coalitie op te bouwen weten te verijdelen. De agressieve politiek van Louis XIV, gecombineerd met de troonsbestijging van de katholieke James II, zorgde voor medestanders in de Staten-Generaal voor Willems politiek tegen Frankrijk. De oppositie in Engeland tegen James II zagen Willem III hierdoor ook steeds meer als de protestantse pretendent voor de Engelse troon.⁶⁹

In 1689, na de Engelse troonovername door Willem III, werden Engeland en de

66

G. Symcox, 'Louis XIV and the Outbreak of the Nine Years War', In: R. Hatton, *Louis XIV and Europe* (Londen, 1976) p. 179.

67

Symcox, 'Louis XIV and the Outbreak of the Nine Years War', p. 181, 182.

68

Ibid, p. 182.

Nederlandse Republiek beide lid van de Liga van Augsburg, een verbond van zowel protestantse als katholieke landen, dat in 1686 door de Duitse keizer Leopold I werd opgericht. Deze liga was een verbond tegen Frankrijk en het feit dat er zowel katholieke als protestantse staten lid waren van deze liga geeft al aan dat de Europese vorsten zich zeer bedreigd velden door de agressieve politiek van Louis XIV. Hoewel Willem III in zijn propaganda pamfletten zijn inval rechtvaardigde door te stellen dat hij de Engelse vrijheden en de Engelse protestanten wilden beschermen tegen het katholieke absolutisme van James II, was zijn grootste zorg Louis XIV. De inval van Willem III in 1688 was meer het gevolg van de angst van de Staten Generaal voor een alliantie tussen Louis XIV en James II en een nieuwe Franse inval, dan sympathie voor de tegenstanders van James II.⁷⁰

In *William III and the godly Revolution* en *Europe and the Making of England*, van Tony Claydon hebben we al gezien hoe Willem III deze inval in Engeland en de daaruit voortvloeiende oorlog tegen Frankrijk probeerde te rechtvaardigen, voornamelijk bij het Engelse publiek, door Louis XIV neer te zetten als de grote dreiging voor heel Europa.⁷¹ In de

69

Ibid, p. 183, 184.

70

Stapleton, Jr, 'The Dual monarchy in Practice: Anglo-Dutch Alliance and War in the Spanish Netherlands 1689-1697', p. 69.

71

Claydon, *William III and the godly revolution*, p. 7-11 / Claydon, *Europe and the making of England*, p. 159.

pamfletten die na de mislukte moordaanslag in 1696 gedrukt worden, zien we dit beeld van Louis duidelijk terug, zoals in *De Konst om Koningen te Vermoorden*, een pamflet gedrukt in Londen en later vertaald in de Nederlandse Republiek. In de inleiding van deze bron spreekt de schrijver tegen de 'Doorluchtigste Vorsten die althans tegen Vrankrijk geallieert syt.'⁷², en waarschuwt hen voor de dreiging van Frankrijk:

Maar doorlugstigste vorsten, die althans tot u gemeyne veyligheyt geligueert zijt, wat precautien moet gy niet nemen, om u tegen de complotten van uwe Conspirateurs te hoeden, Ik moet het noch eens herhalen, u leven is niet minder in gevaar als dat van Koningh William u Geallieerde is. 'T Is de alliantie die gy met dien grooten Vorst hebt, waar van uwe vijanden jalours zijn, die tegenwoordigh het complot, 't welk ontdekt is, heeft veroorzaakt. Het is een attentaat 't welk op elk van u in 't byzonder siet; en so de t' saamesworenen haar desseyn hadden konnen uytvoeren, wat reden soud gy dan niet gehadt hebben, om ook voor u selven bedugt te wesen.⁷³

Deze bron is slechts een van de vele pamfletten die naar aanleiding van deze aanslag gedrukt zijn. In dit hoofdstuk zal gekeken worden naar de manier waarop Louis XIV geportretteerd werd in deze pamfletten.

Christelijk vorst

In Engeland leidde het nieuws van dit complot tegen Willem III meteen tot een stroom aan politieke en religieuze pamfletten. Het zal niemand verbazen dat Louis XIV en James II in een van deze pamfletten uitgeroepen werden tot de 'declared enemies of our religion.'⁷⁴ De katholieke Louis XIV en James II werden gezien als de vijanden van de Anglicaanse Kerk.

In de Nederlanden was het nieuws grotendeels afhankelijk van Engeland. Veel van

72

De konst om koningen te vermoorden door de Jesuiten aan Lodewijk de XIV en Jacobus de II geleert (1696) p. 3.

73

De konst om koningen te vermoorden, p. 4.

de pamfletten die in de Nederlanden gedrukt werden, waren kopieën vertaald vanuit het Engels.

We zien in deze pamfletten duidelijk terug dat Willem III in deze periode nog steeds bezig was om zijn oorlog tegen Frankrijk te rechtvaardigen tegenover het Engelse publiek. De oorlog in Vlaanderen vormde een zware financiële tol voor het de Engelse staatskas, zeker tijdens de economische crisis van 1695-1696.⁷⁵ Sommige leden van het parlement waren zelfs in de overtuiging dat de oorlog in Vlaanderen helemaal niet gewonnen kon worden, en dat de menselijke en materiële middelen werden opgeofferd voor belang van de Nederlanden.⁷⁶

Om dit beeld weg te nemen en het gevaar van Frankrijk te beschrijven, kreeg Louis XIV in deze pamfletten de meeste toorn van de schrijvers over zich heen. In *De Konst om Koningen te Vermoorden* werd het gevaar van Louis duidelijk geschetst. We lezen hoe de geboorte van Louis XIV in 1638 volgens deze bron al een goddeloze gebeurtenis was. Pas na 22 onvruchtbare jaren kreeg Louis XIII eindelijk een erfopvolger. En wat voor een. Een vorst die bij zijn geboorte al twee tanden in zijn mond had, een vreemd wonder, en het

74

A true history of the horrid conspiracy to assassinate his sacred majesty King William, (Cornhil, 1696) p. I.

75

Pincus, 1688: *The First Modern Revolution*, p. 449.

76

Rose, *England in the 1690s*, p. 129.

verwonderlijkste wat in onze dagen gebeurd is. De waarzeggers in Italië, welke door de heer Colbert⁷⁷ uitgenodigd waren, waarschuwdan dat deze vorst met een van zijn tanden zijn eigen onderdanen, en met de andere de christelijke prinszen zou verslinden.⁷⁸ Het beschrijven van Louis als een vijand van het christendom, moest saamhorigheid kweken tussen katholieken en protestanten. De dreiging van Frankrijk oversteeg de reformatische verschillen tussen katholiek en protestant.⁷⁹

Het is niet vreemd dat we in deze pamfletten nauwelijks een referentie zien naar Louis als katholiek. Tijdens de oorlog was Willem afhankelijk van zijn Spaanse en Oostenrijkse bondgenoten, op zijn hoede voor het beklemtonen van deze religieuze verschillen en moest hij rekening houden met zijn politiek van tolerantie tegenover de Britse katholieken.⁸⁰

De manier waarop Louis XIV werd neergezet als de vijand van alle christenen, past binnen deze politiek, en in zowel de Engelse als de Nederlandse pamfletten komt deze beeldvorming sterk met elkaar overeen. We zien in de Engelse pamfletten echter wel een ontwikkeling van dit beeld, een ontwikkeling die we in de Nederlanden slechts in mindere

77

Jean-Baptiste Colbert, 1619-1683, Frans politicus.

78

De Konst om Koningen te Vermoorden, p. 11.

79

Claydon, 'Protestantism, Universal Monarchy and Christendom in William's War Propaganda', p. 138.

mate terugvinden.

De vergelijking tussen Louis XIV en de Turken werd al gebruikt tijdens de propagandacampagne van 1689.⁸¹ Ook in 1696 wordt dit beeld door veel schrijvers gebruikt om Louis te typeren, zoals in *A Continuation of the History of the Plot*. De tweede van een serie fictieve briefwisselingen tussen twee vrienden uit Londen en Oxford die als pamflet zijn uitgegeven. In de eerste brief, gedateerd op 1 april 1696, beschrijft een man uit Londen het complot aan een vriend in Oxford.⁸² In deze brief beperkte de schrijver zich tot het geven van feitelijke details over het complot en beschreef hij de ontdekking van het complot, de arrestatie van de samenzweerders en hun executies. In de tweede brief vulde hij deze informatie aan met zijn eigen mening over de mensen die verantwoordelijk waren voor dit complot.

In deze brief behandelde de schrijver ook Louis XIV. Hierin werd Louis beschreven als de wortel van al het kwaad, hoe hij in oorlog was met alle christelijke prins en zelfs een alliantie gesloten had met de 'Grote Turk' en de keizer van Marokko. Hij leverde hen ervaren officieren en ingenieurs, en deed talloze dingen die een christen niet behoorde te doen. Hij had al beloofd om met zijn leger het Duitse Rijk binnen te vallen en zou zonder

80

Rose, *England in the 1690s*, p. 110.

81

Claydon, *Europe and the making of England*, p. 176.

82

A True relation of the Horrid Conspiracy against the Life of the King, (Londen, 1696).

twijfel de Turkse helm opzetten en zelfs een van Mohameds⁸³ dochters tot vrouw nemen om deze alliantie te verstevigen.⁸⁴ Louis XIV had inderdaad al een bondgenootschap met de Turkse sultan Suleiman II gesloten tegen de Duitse keizer Leopold. De Franse inval in Duitsland in 1688 zorgde ervoor dat Leopold zijn veldtocht op de Balkan moest stoppen.⁸⁵

Ook in de Nederlanden werd al snel de vergelijking gemaakt tussen Louis en de Turken, niet alleen in de pamfletten die hun origine in Engeland hadden, maar ook die Nederlandse auteurs, zoals een serie gedichten gedrukt in Rotterdam genaamd *Vrankrijks Woede, of Ontdekte Moordlust*. Veel pamfletten werden geschreven in gedicht vorm, en in tegenstelling tot de meeste andere pamfletten zijn deze gedichten geen vertalingen uit het Engels, maar geschreven door Nederlandse auteurs. We zien echter wel dat deze schrijvers beïnvloed werden door de pamfletten uit Engeland, en de ideeën komen dan ook nauw overeen met die van hun Engelse collega's.

De wreedste Tarter, en den woesten Arrabier
De swart geroofte Moor nog vreemt van 't heilig vier

83

De schrijver probeerde hiermee te zeggen dat Louis XIV zelfs een islamitische vrouw zou nemen, in plaats van een christelijke, om zijn doel te bereiken.

84

A continuation of the History of the Plot. In another Letter to a Friend in Oxford. (Londen, 1696) p. 3.

85

Rose, *England in the 1690s*, p. 115.

Ja al wat heden leeft in onbekende hoeken
Zal deze Gruweldaad verfoeyen en vervloeken.⁸⁶

Het beeld wat hier van Louis XIV geschetst werd is herkenbaar. Het was het algemene beeld dat in de pamfletten met betrekking tot de oorlog naar voren kwam, waarin Louis werd aangewezen als grote vijand van Europa en het christendom. Het is echter ook een beeld dat al tijdens de Glorious Revolution door Willem III geconstrueerd was, en het is niet verwonderlijk dat dit beeld over de jaren een deel van zijn betekenis had verloren. We zien dan ook dat voor sommige schrijvers, dit beeld van Louis XIV niet meer voldeed, en dit beeld werd dan ook aangepast. Schrijvers zetten een extra stap om het gevaar dat Louis vormt opnieuw vorm te geven.

Deze ontwikkeling deed zich voornamelijk voor in Engeland en wellicht een van de meest levendige en meest uitgesproken pamfletten hierin is *Simeon en Levi*.⁸⁷ De schrijver, hoewel onbekend (hij heeft zijn werk ondertekend met 'By a Person of Quality') riep het Engelse volk in deze bron letterlijk op tot een heilige oorlog voor het behoud van de Engelse wetten en religie⁸⁸ Het Engelse volk moest de wapenen opnemen tegen de Franse tiran, de

86

H. Bentem, *Vreugde-galm uitgeboezemd, als Wilhem de III. Koning van Engeland, Vrankryk, Scotland en Yrland, de handen der Moordenaaren gelukkig ontkomen, en behouden in deeze Landen aangekomen was*, (Amsterdam, 1696) p. 5.

87

Simeon and Levi: Or Jacobite Villany and French-Treachery Hand in Hand (Londen, 1696).

88

Simeon and Levi, p. 28 – 31.

'barbaarse en brute Sultan van Frankrijk', wiens leger bestaat uit 'Janisaren en Spahi's'.⁸⁹ De schrijver bleef hiermee in eerste instantie hangen in het oude, vertrouwde beeld dat het Engelse volk had van Louis XIV.

De schrijver van dit pamflet schuwde echter geen enkel middel om het Engelse volk te overtuigen van zijn 'heilige oorlog' tegen Frankrijk. Zelfs het complimenteren van de Turken was voor hem een legitiem middel wanneer hij schreef:

Brave Turks, a more Generous, more Manly, and a more Honourable Enemy than the Barbarous and Treacherous French.
The Ottomans, though call'd Infidels, cou'd never have been guilty of such Treachery, even in the lowest Ebb of their Fortunes.⁹⁰

Zelfs in tijden van oorlog, toen het Turkse rijk op instorten stond en de grote Turkse legers in drie veldslagen vernietigd werden, werd er nooit een poging gedaan om de Duitse Keizer Leopold of een van zijn generaals te vermoorden. Hier werd door de schrijver een nieuw beeld geschetst van Louis. Niet meer die van 'Grote Turk', maar als een vorst die nog minder is dan deze 'heidenen', een valse vijand die tegelijk durft te stellen dat hij een glorieus en heilig christen is.⁹¹

89

Ibid, p. 2.

90

Ibid, p. 19.

91

Ibid, p. 19, 20.

Dat schrijvers een nieuwe betekenis geven aan het gevaar van Louis XIV zien we vaker terug. Op 16 april 1696 werd een bededag georganiseerd naar aanleiding van de vrijdelde moordaanslag. Op deze dag werd er een predicatie gehouden in Barbican in Londen. Deze biddagpreek, geschreven door een predikant van de Anglicaanse kerk genaamd Andrew Burnett, werd later als pamflet uitgegeven. In dit pamflet werd verteld hoe de aanslag op Willem III met behulp van Goddelijke interventie vrijdeld was en hoe de schuldigen door de goede vorst gearresteerd en op de juiste wijze gestraft werden. Ook het beeld van Louis XIV komt in deze biddagpreek terug. Ook hier zien we dat het beeld van een slecht christen niet meer voldoende was om Louis mee te beschrijven. Louis, en ook James II, werden door Burnett eerder als gruwel beschreven dan als mens:

O was ever Villany and Wickedness cherished and honoured before! Lewis and James, like Leviathans, love to sport themselves in the Sea of King's Blood. Protestant Blood. O they are well-skilled in the Art of Assassinating Kings! O monsters and not men! O Canniballs, and not

Hanniballs! Eaters of mens flesh, and drinkers of mens blood! O Heathens, and not Christians! Yea, worse than Heathens: for, honest Heathens are far better than Christian Knaves. O marvel and wonder at the Cruelty of those blood-suckers, who intended to have sucked the Choicest blood of this kingdom!⁹²

De bovenstaande citaten zijn enkele voorbeelden waarin we zien dat het bestaande beeld van Louis in zowel het Engelse als het Nederlandse nieuws veelal hetzelfde was, en dezelfde boodschap uitdroeg als die tijdens 1689. Hoewel het bestaande beeld van Louis, dat al sinds 1689 bestond, in veel pamfletten stand hield, zien we in deze periode ook dat dit beeld niet altijd meer voldoende was. Om de mislukte aanslag tegen Willem III te beschrijven en de oorlog tegen Frankrijk te rechtvaardigen, vooral tegenover het Engelse publiek, schuwden sommige schrijvers geen enkel middel om Louis XIV in een kwaad daglicht te zetten.

92

A. Burnett, *A Sermon Preach'd at Barbican Upon the Sixteenth of April, 1696*, (Londen, 1696), p. 18.

Tiranniek heerser

Na de ontdekking van het complot in 1696, schreef Louis XIV een manifest waarin hij stelde dat hij geen enkele rol had gespeeld in deze moordaanslag. Dit manifest werd door de schrijver van *A True History of the Horrid Conspiracy* toegevoegd aan zijn pamflet.

All Europe shall see that I am not weary of giving assistance to a King who is abandon'd by all those whom the common Interest of Crowned Heads should oblige to maintain him.⁹³

In dit manifest schreef Louis XIV dat hij alleen zijn bondgenoot James II had willen assisteren bij het heroveren van zijn troon, maar dat hij en James II niet afwisten van het complot om Willem III te vermoorden.⁹⁴ Dit drong echter niet door tot de pamfletten. De dreiging van Louis XIV werd op grote schaal beargumenteerd in het Engelse en Nederlandse nieuws, niet alleen de religieuze dreiging, maar ook het complot tegen Willem III en de invasie van Engeland door Franse troepen, en zijn territoriale dreiging voor de prinsen van Europa. In de pamfletten werd niet alleen de rol van Frankrijk in het complot beschreven, zoals in het Nederlandse gedicht *Neerlands-Blytschap*:

Den Aen-slag was beleyd, door heymelijke vonden,
De Zee-magt toe-bereyd, de Legers uyt-gerust,
Men vreest voor Vlissingen, maar 't toeleg lag op Londen,
Daar 't vuer aen 't branden was, maar tijdig word geblust.⁹⁵

93

A True History of the Horrid Conspiracy, p. 21.

94

A True History of the Horrid Conspiracy, p. 20.

95

J. van Eck, *Neerlands-Blytschap, over het mislukken van het On-menschelijke, ende verfoeyelijke verraad tegens de Geheyligde persoon van sijne Majesteyt, William de III,*

Hoewel Louis XIV verklaarde dat hij geen enkele rol had gespeeld in het complot, werd in veel pamfletten informatie geleverd wat het tegendeel moest bewijzen. Zoals in het Engelse pamflet *A True History of the Horrid Conspiracy*, waarin de schrijver negen argumenten geeft waaruit blijkt dat Louis XIV wel degelijk een hand had in het complot.⁹⁶ Ook in de Nederlandse pamfletten wordt de deelname van Louis XIV benadrukt, zoals in *Discours of Redenering*.

Met weet datter een expres bevel van den Koning van Vrankrijk was, om niet scheep te gaan, als op goede tekenen, en om niet te vertrekken, als naar dat sy tijdingen bekomen hadden, die uyt Engeland komen moesten. Ik geloof dat onse Vyanden selfs gedwongen sullen wesen, te bekennen, dat die tijdingen geen andere, als die van de dood van den Koning, of die van een opstant van 't Volk, in haar faveur konden wesen.⁹⁷

Dus hoewel Louis XIV in eerste instantie stelde dat hij en James II geen enkele hand hadden in het complot, werd in veel pamfletten het tegendeel bewezen. In *De konst om koningen te vermoorden* wordt Louis XIV zelfs als grote schuldige aangewezen. Volgens deze bron was Louis XIV de auteur geweest van dit complot, en hoewel James II van nature 'boosaardig' is, was het Louis XIV die hem de middelen verschaftte om dit complot uit te voeren en een invasie op touw te zetten.⁹⁸ Volgens de schrijver hebben de geallieerden na dit complot het recht om tegen Louis te zeggen, wat Alexander de Grote ooit tegen Darius (Arnhem, 1696) p. 3.

96

A true history of the horrid conspiracy, p. 13-15.

97

Discours of redenering over de samenschakelingh en overeenkomsten die der gevonden worden in de Landing by Koning Jacobus voorgenomen en de conspiratie die men tegen het leven van syne Brittannische majesteyt ontdekt heeft (1696) p.7.

zei, nadat Darius, uit wanhoop en angst dat hij niet met zijn leger kon winnen, Alexander probeerde te vermoorde. Alexander gaf als antwoord dat hij de oorlog niet meer tegen Darius als vorst zou voeren, maar tegen hem als moordenaar.⁹⁹ Het complot werd in deze context beschreven als een wanhoopsdaad van Louis XIV. Hij kon de oorlog niet winnen met enkel de kracht van zijn leger, en om het tij te keren greep hij naar middelen die hem onwaardig maakte om zichzelf nog een vorst te noemen.

Het complot van 1696, en de rol van Louis daarin, werd tevens gebruikt om de territoriale dreiging van Frankrijk te beargumenteren, te beginnen met de manier waarop Louis zijn eigen land regeerde. In zowel de Engelse als de Nederlandse pamfletten werd Louis beschreven als een zeer tiranniek vorst, die enkel en alleen uit is op de uitbreiding van zijn eigen macht, zowel in zijn eigen land als in zijn buurlanden. Dit werd beargumenteerd door te kijken naar de beginjaren van zijn regeerperiode. Op het moment van zijn meerderjarig worden (en daarmee het verkrijgen van de vorstelijke macht) ontsloeg Louis meteen het merendeel van zijn ministers. Hij beroofde de parlementen en de soevereine hoven van hun macht, hij vernederde de adel en verarmde zijn onderdanen door buitensporige belastingen te heffen.¹⁰⁰

98

De Konst om Koningen te vermoorden, p. 7.

99

De Konst om Koningen te vermoorden, p. 5.

100

De Konst om Koningen te vermoorden, p. 11, 12.

In zijn buitenlands beleid ging Louis niet minder wreed te werk. Er was geen vorst die geen slachtoffer was geworden van zijn heerszucht. Als hij allianties maakte was dat alleen maar om zichzelf groter te maken, en schuwde hij niet om deze weer te verbreken. Als hij oorlog voerde was deze oorlog onrechtvaardig en bedoeld om landen bij zijn burens weg te nemen. Er was geen soeverein vorst, geen keurvorst in het keizerrijk en geen republiek in Europa die zijn wreedheid niet gevoelt heeft.¹⁰¹ David Onnekink beschrijft dat de periode tussen 1672 en 1713 door veel historici gezien wordt als een periode die vooral gekarakteriseerd werd door de Franse expansiepolitiek van Louis XIV.¹⁰² Dat beeld rees al op in de Engelse en Nederlandse pamfletten. Wanneer er over Louis XIV gesproken werd, was dat als een vorst die zich enkel en alleen bezig hield met zijn eigen positie. Niets stond in de weg en geen enkel middel werd geschuwd om zijn eigen machtspositie in binnen en buitenland te verstevigen, met als hoogtepunt het mislukte moordcomplot van 1696. Hij werd gezien als een tirannieke slavendrijver die zijn eigen bevolking al tot slaaf had gemaakt en dit ook van plan was met het Engelse volk en de rest van Europa.¹⁰³

Ook in de Nederlandse pamfletten leefde deze angst, dit beeld van Louis XIV als een

101

De Konst om Koningen te vermoorden, p. 12.

102

D. Onnekink, 'The Last War of religion? The Dutch and the Nine Years War', In: D. Onnekink, *War and Religion after Westphalia, 1648-1713*, p. 73, 74.

103

A continuation of the history of the plot, p. 4.

slavendrijver. James II zou Louis beloofd hebben om herstelbetalingen te doen voor de kosten die Louis gemaakt had tijdens de voorbereidingen van het complot. Een aantal grote steden (welke wordt niet gespecificeerd) zouden als onderpand dienen voor de trouw van James II. Eigenlijk wilde James II het Engelse volk als slaven en schatplichtige van Frankrijk maken.¹⁰⁴

Dit complot en de territoriale dreiging van Louis XIV die daarmee gepaard ging, werd gebruikt om de oorlog tegen Frankrijk niet alleen te rechtvaardigen, maar zelf noodzakelijk te maken. Dit "Gallische Monster" moet vernietigd worden: "We can't be safe so long as Lewis lives, he'll be ever be Plotting, and Conspiring against our King and our Country."¹⁰⁵

Als we kijken naar de manier waarop Louis XIV geportretteerd werd in het nieuws, en de rol van het complot van 1696 om dit beeld vorm te geven, zien we dat deze aanslag gebruikt werd om de oorlog tegen Louis te rechtvaardigen. Op het gebied van de territoriale dreiging van Louis, zien we weinig verschillen tussen Engeland en Nederland. In beide landen werd Louis XIV naar voren gebracht als een vorst die alleen maar uit was op zijn eigen machtsuitbreiding, en het complot van 1696 was bewijs dat geen enkel middel te ver ging om dit te bewerkstelligen.

Op religieus gebied zien we echter wel verschillen tussen de beeldvorming van Louis in de Nederlanden en Engeland. In Engeland leefde nog steeds het idee dat de oorlog tegen Frankrijk een Nederlandse oorlog was, en dat Engelse middelen gebruikt werden om deze oorlog uit te vechten. We zien veel overeenkomsten tussen de religieuze positie van Louis XIV in zowel het Engelse en het Nederlandse nieuws, maar we zien ook duidelijk verschillen.

104

Discourse of Redenoring, p. 9.

105

Simeon and Levi, p. 12, 13.

In de Nederlanden bleven de pamflet schrijvers hangen in het beeld dat ontstond tijdens de Glorious Revolution. Het beeld van Louis als een slecht christen en de vergelijking tussen hem en de Turken bleef in de Nederlanden stand houden; er was geen reden om dit beeld aan te passen. In Engeland zien we echter dat sommige schrijvers doorgingen op dit concept en dat het traditionele beeld van Louis XIV niet meer voldoende was. Het complot van 1696 verschaftte de schrijvers nieuw materiaal om de oorlog tegen Frankrijk te verantwoorden en het beeld van Louis XIV aan te passen.

James II en de Jacobites

Vanaf het moment dat James II in 1685 zijn broer Charles II opvolgde als koning van Groot Brittannië, had hij een onwrikbaar doel: het terugdraaien van het protestantse reformatie in de Britse koninkrijken. Hoewel hij niet van plan was om het katholicisme op te dringen aan zijn onderdanen, was hij wel van plan de weg beschikbaar te maken voor mensen die terug wilden keren naar de katholieke kerk. Hij had in 1685 het voorbeeld van zijn neef Louis XIV gezien, die de protestantse rechten vernietigde en ze de keuze bood tussen bekering of verbanning. James II was er van overtuigd dat als mensen de boodschap van het rooms-katholicisme zouden horen, zij vanzelf zouden terug keren naar de katholieke kerk. Dit wilde hij bereiken door de wetten die katholieke diensten verboden en katholieken de toegang tot openbare ambten ontnamen, af te schaffen.¹⁰⁶

Het ontbinden van het parlement en het afroepen van de Declaration of Indulgence, waardoor katholieken toegang kregen tot de openbare ambten, zorgde voor oplopende spanningen op de Britse eilanden. Toen in 1688 zeven protestantse bisschoppen gevangen werden gezet in de Tower of London, wat door velen gezien werd als een aanval op het protestantisme zelf, samen met de geboorte van de Prince of Wales, waardoor de mogelijkheid van een katholieke dynastie een reële dreiging werd, vormden dit de basis voor de inval van Willem III in 1688.¹⁰⁷

In tegenstelling tot zijn broer Charles II, die in 1672 een bondgenoot was van Frankrijk in de oorlog tegen de Republiek, had James II niet de intentie om zich in een

106

Rose, *England in the 1690's*, p. 1.

J. Spurr, *The Post-reformation. Religion, Politics and Society in Britain 1603-1714* (Harlow, 2006) p. 173.

107

Rose, *England in the 1690's*, p. 2-4.

alliantie te mengen tegen Frankrijk, dan wel de Republiek. Hij hield zich liever afzijdig van het conflict op het continent om zich te concentreren op zijn eigen binnenlandse beleid. Zijn schoonzoon, Willem III, was echter vastbesloten om Engeland bij de oorlog tegen Frankrijk te betrekken.¹⁰⁸

De inval van Willem III in 1688 trok Engeland inderdaad naar de kant van de alliantie tegen Frankrijk, maar dreef James II in de handen van Louis XIV. Na het verlies van zijn kroon vluchtte James II naar Ierland en vanaf daar naar het Franse hof. Vanuit hier heeft James meerdere pogingen gedaan om zijn troon terug te krijgen. Al in 1689 landden Franse troepen in Ierland om de opstand van katholieke Ieren bij te staan en vanuit hier Schotland binnen te vallen.¹⁰⁹

Gedurende zijn regeerperiode was Willem III dan ook constant onder dreiging geweest van James II en zijn volgelingen, de Jacobites. In dit hoofdstuk zal gekeken worden naar de manier waarop James II en de Jacobites in het nieuws werden gebracht, welke betekenis er gegeven werd aan hun rol in het Jacobite Assassination Plot en de dreiging die zij vormden voor Willem III en Engeland.

James II: Koning en dreiging

Als we gaan kijken naar het beeld van James II in de pamfletten, valt ons op dat dit beeld in zowel Engeland als de Nederlandse Republiek met elkaar overeen kwam. Waar het beeld van Louis XIV verschilde en in Engeland een verandering door maakte terwijl dit in de Republiek hetzelfde bleef, zien we dat het beeld van James II zo goed als gelijk bleef.

Het zal niemand verbazen dat dit beeld van James II geen positief beeld was; net als Louis XIV vormde James II een bedreiging. Voor de Engelsen was er de dreiging van een

108

Ibid, p. 105.

109

Ibid, p. 13.

katholieke vorst op de troon, en voor de Republiek de dreiging van het verlies van een bondgenoot wanneer James II de troon zou heroveren, en zich wellicht zelfs tot nieuwe vijand van de verenigde gewesten zou ontpoppen.

Een van de pamfletten waarin het gevaar van James II beschreven werd, is *Simeon and Levi*. In het vorige hoofdstuk zagen we al dat de schrijver, die anoniem is gebleven, een sterk uitgesproken mening had over Louis XIV. In dit pamflet waarschuwde hij het Engelse publiek ook voor de terugkeer van James II en wat voor gevolgen dat zou hebben:

Lord, what could we expect from king James if ever he should come again! (Which God forbid, and which to me seems morally impossible, or at least very improbable, notwithstanding the high hopes he and his legions had conceived.) That prince that (unprovoked) began to trample upon our Religion, Laws and Liberties, (and how much further he would have gone we know, if he had not been prevented.)¹¹⁰

De dreiging van James II die in dit pamflet beschreven werd is duidelijk. Wanneer de Jacobites zouden slagen, wanneer James II de troon zou weten te heroveren, zou hij de religie, de wetten en de vrijheden van het Engelse volk vernietigen. Een priester van de Anglicaanse kerk, wiens naam onbekend is, schreef in *An Antidote against the Infection of the Jacobites* zelfs dat er geen enkele roomse of heidense aanklager meer vastbesloten was om onze kerk en zijn belijders te vernietigen, dan onze vroegere koning James.¹¹¹ James II had allerminst de wens om het Engelse volk te dwingen terug te keren naar de katholieke kerk. Hij geloofde dat als de Engelsen de katholieke boodschap zouden horen, zij vanzelf

110

Simeon and Levi, p. 24.

111

An Antidote against the Infection of the Jacobites, occasioned by the last papers of Sir John friend, Sir William Parkins, Mr, Cranburn &c. who pretend to die in the Communion of the church of England (Londen, 1696) p. 2.

terug zouden keren naar de moederkerk.¹¹² Bij het Engelse publiek was echter het beeld ontstaan dat James II het rooms-katholieke geloof aan zijn bevolking wilde opdringen en de Anglicaanse kerk wilde vernietigen. Dat beeld had zich acht jaar later stevig in het Engelse nieuws gemanifesteerd.

Dit beeld zien we ook terug in de pamfletten in de Republiek. In de *Discourse of Redenering* is het beeld van James II hetzelfde. Hierin wordt beschreven hoe James II vier jaar bezig is geweest om zich omhoog te klimmen in de arbitraire macht, en wanneer hij de troon veroverd, wil hij zichzelf meester maken van deze macht. Hij zal niet komen om de wetten te herstellen, maar om deze te vernietigen. Hij komt niet als een beschermer van de godsdienst, maar met priesters en monniken.¹¹³ Volgens deze pamfletten vormde James II dus een groot gevaar voor de vrijheden van de Engelse bevolking.

Een suchtend Volk, onder een onrechtvaardige Koning,
die alle Wetten des Rijks,
en Privilegien der Ondersaaten,
van haar socht weg te nemen.¹¹⁴

112

Spurr, *The Post-reformation*, p. 173.

113

Discourse of redenering, p. 8.

114

D. le Roy, *De Vervloekte koningsmoord, Listelyk voorgenomen, wonderlyk ondeckt, gelukkiglyk verydelt, rechtveerdiglyk gestraft, en billijklyk aangetekend* (Amsterdam, 1696) p. 33.

We zagen al eerder dat het idee in de pamfletten naar voren kwam, dat James II het Engelse volk tot slaaf van Louis XIV wilde maken. Een variant op dit beeld zien we ook nu weer naar voren komen. James II zou niet als de koning van Engeland komen, maar als een slaaf van de paus, en gereed staan om hem de onderwerping van de drie veroverde koninkrijken aan te bieden. James II komt niet om de vrijheid van Europa te verdedigen, maar om Europa in slavernij te brengen.¹¹⁵ Hoewel dit allerm minst de bedoeling van James was, was dit wel de boodschap die het publiek binnen kreeg.

We zagen in 'The Dual Monarchy in Practice' van John Stapleton al dat de inval van Willem III in 1688 voornamelijk het gevolg was van de angst van de Staten Generaal voor een volgende Franse inval, en niet zozeer het gevolg van de sympathie voor de tegenstanders van James II.¹¹⁶ Dit zien we ook terug als we kijken naar de propaganda campagne van Willem III, zoals beschreven door Tony Claydon.¹¹⁷ Deze campagne, tijdens en na de inval van 1688, was voornamelijk gericht op Louis XIV en zijn religieuze en territoriale dreiging voor Europa, niet op James II.

Dit zien we ook terug als we gaan kijken naar de pamfletten van 1696. Een eerste

115

Discourse of redenering, p. 8.

116

Stapleton, Jr, 'The Dual monarchy in Practice: Anglo-Dutch Alliance and War in the Spanish Netherlands 1689-1697', p. 69.

117

Zie hiervoor zijn boeken "The Godly Revolution" en "Europe and the making of England."

punt wat opvalt is de manier waarop James II werd neergezet in het nieuws, zeker als we dit vergelijken met het beeld van Louis XIV. Waar Louis XIV beschreven werd als de 'Grote Turk' en een gevaar voor alle christenen van Europa, zelfs de katholieken, zien we dit niet terug in het beeld van James II. James II werd geportretteerd als een gevaar voor het Britse volk, als een slecht koning die alle rechten en vrijheden van de Engelse bevolking wilde inperken. Hij werd echter alleen beschreven als een bedreiging voor Engeland. De dreiging voor heel Europa, voor alle Christenen, die wel werd toegeschreven aan Louis XIV, werd niet doorgetrokken naar James II. Het is ook Louis XIV, en niet James II, die werd aangewezen als grote schuldige van het complot:

Konigh Jacobus is een onvermogend Vorst van zijn selven. 'T Is waar dat hy in 't bloedt plengen op gequeekt is, zijn leven is niet anders als een geduyrigh gevolg van massacren, van attentaten en van conspiratien geweest, waar van het onschuldige bloedt dat hij geduyrende zijn verblijf in Engeland uyt gestort heeft, getuygt. Maar dien rampspoedige vorst soude ongeagt de boosaardigheyt van zijn naturel, en de toomelose drift voor zijn Godsdienst, van zijn selven niets meer kunnen uyt werken, so den Fransen Koningh hem niet ondersteunde.¹¹⁸

James II werd weliswaar gezien als een gevaar, een bedreiging voor de rechten en de vrijheden van de Britse bevolking, maar desalniettemin als een christen. Als katholiek vormde James II een bedreiging voor de Anglicaanse Kerk, maar het beeld van hem als goddeloos monster, zoals dit het geval was bij Louis XIV, zien we bij hem niet terug. In sommige pamfletten werd zelfs beargumenteerd dat Louis XIV alleen maar misbruik van James II heeft willen maken, om hem als instrument te gebruiken om Engeland te veroveren en vervolgens schatplichtig aan Frankrijk te maken.¹¹⁹

Een soortgelijk beeld zagen we in "The Dual monarchy in Practice" van Stapleton. In

118

De Konst om koningen te vermoorden, P. 7.

119

A continuation of the History of the Plot, p. 2.

1688 was het voornamelijk Louis XIV die een grote zorg was voor Willem III, en daar was acht jaar later geen verandering in gekomen. In de pamfletten zien we duidelijk terug dat James II toch een ondergeschikte rol blijft spelen, en het was Louis XIV en niet James II die gezien werd als de grootste bedreiging.

Jacobites: Religie en dreiging

In 1689 vluchtte James II naar Ierland, en vanuit daar naar zijn ballingschap aan het hof van Louis XIV. Hoewel James II een katholiek was, gold dit niet voor alle Jacobites. Sommige Jacobites waren wel degelijk katholiek, zoals Major Lowick. Hij werd geëxecuteerd op 29 april 1696 en hij schreef in zijn laatste verklaring: 'In the first place, I dye in the Religion I was Baptized, Roman Catholic.'¹²⁰ De meerderheid van de Jacobites was echter protestants en lid van de Anglicaanse kerk. John Freind schreef, vlak voor zijn executie op 13 april 1696, in zijn laatste geschrift: 'Ik belyde, en ik dank 'er God voor, dat ik een lid ben van de Kerk van Engeland.'¹²¹ Ook William Parkins schreef: 'Aangaande myne Religie. Ik sterve in de gemeenschap van de Kerk van Engeland, in welke in ben opgevoed.'¹²² De redenen waarom

120

A true History of the horrid conspiracy, p. 39.

121

Geschriften by maniere van laatste redenen door Sir John Freind en Sir William Parkins (Amsterdam, 1696) p. 4.

122

Geschriften by maniere van laatste redenen, p. 6.

de Jacobites na 1688 James II bleven steunen waren niet van religieuze aard. Een van de Jacobites die dit heeft uitgedrukt in zijn geschrift, is dezelfde William Parkins:

Ik bekenne openhertig, en denke dat het my tot eere strekt te zeggen, dat ik t'eenemaal ben geweest in het belang van den koning, altyd vastelyk persuadeert zynde van de rechtmatigheyd zyner zaake, en ik heb het aangemerkt als myn plicht, beyde als een onderdaan, en een Engelschman, om hem t'assisteeren tot het herwinnen van zyn Throon, waar van ik dacht dat hy tegens alle recht en billikheyd berooft was; nemende de wetten en constitutien van myn Vaderland tot myn rigtsnoer.¹²³

William Parkins schrijft hier, dat hoewel James II een katholiek was en hij zelf een protestant, James II nog steeds de wettige koning van Engeland was. Volgens Parkins, en de rest van de Jacobites met hem, heeft James II nog steeds het recht op deze troon, en ging het afzetten van James II tegen alle wetten in, niet alleen de constitutionele wetten van de staat, maar ook de morele wetten. De Jacobites waren overtuigd van het goddelijk recht van de Stuarts en vonden dat de wet het niet toestond voor onderdanen, om onder welke omstandigheden dan ook, de wapens op te nemen tegen de koning.¹²⁴ Volgens de Jacobites was James II dus nog steeds de wettige koning, en zij vormden daardoor een bedreiging voor Willem III, waar het complot van 1696 een voorbeeld van was.

Het grootste deel van de Jacobites, hoewel ze de katholieke James II steunde, was dus protestants en lid van de Anglicaanse kerk, zoals bevestigd in de geschriften van John Freind en William Parkins.¹²⁵ Echter, als we gaan kijken naar de manier waarop deze Jacobites in het nieuws werden gebracht, zien we hier een groot verschil tussen de pamfletten in Engeland en in de Republiek.

123

Geschriften by maniere van laatste redenen, p. 6

124

W. Goldie & C. Jackson, 'Williamite Tyranny and the Whig Jacobites', In: E. Meijer & D. Onnekink, *Redefining William III. The Impact of the King-Stadholder in International Context*, (Aldershot, 2007) p. 177.

In Engeland werd er een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de katholieke James II en Louis XIV en de grotendeels protestantse Jacobites. Zo wordt in *A continuation of the history of the plot* beschreven hoe op 29 april 1696, Brigadier Rookwood, Major Lowick en Mr. Cranburn naar Tyburn vervoerd werden waar ze geëxecuteerd werden. De tekst beklemtoont het feit dat Rookwood en Lowick stierven als katholieken en Tyburn als een protestant.¹²⁶

Ook in de meer propagandistisch ingestelde pamfletten zien we dat de schrijvers in Engeland duidelijk het verschil beschreven tussen katholieke en protestantse aanhangers van James II: 'The French abroad, the Papist and Jacks at home, are in League against us.'¹²⁷ 'And the rest of that ungodly and un-christian crew, of murdering papists and plotting protestants.'¹²⁸

Zelfs in de titels van de meeste pamfletten werd dit onderscheid al aangegeven: *In answer to the challenge of a Jacobite; An Antidote against the infection of the Jacobites; Jacobite villany; A Jerk for the Jacks*, pamfletten waar in de titel al het verschil werd aangeduid tussen de Fransen en de Engelsen, tussen de papisten en de Jacobites, en verschil wat in alle Engelse pamfletten benadrukt werd.

125

Geschriften by maniere van laatste redenen, p. 4, 6.

126

A continuation of the History of the Plot. P. 4.

127

A Jerk for the Jacks: or, All their Hopes are lost (Londen, 1696) p. IV

Everything in Nature has its Antipathy [...] Yet among all these Dissenters, you shall meet with few or none (of the same Nation) that are such Enemies to one another, as our Jacks are to their honest Country-men that love and honour King William and his Government.¹²⁹

Als we rekening houden met de politiek van tolerantie tegenover katholieken in Engeland, is het niet vreemd dat de pamfletten in Engeland zo duidelijk onderscheid maakten tussen de verschillende religies onder de Jacobites.¹³⁰ Het complot van 1696 afschuiven als een volledig katholiek complot zou als gevolg kunnen hebben dat de katholieke bevolking zich ondanks de tolerantie tegen Willem III zou keren.

Daarbij wilde Willem III het complot van 1696 niet als een religieus conflict behandelen. Dit zou niet alleen in strijd zijn met de politiek van tolerantie tegenover katholieken, maar Willem III wilde waarschijnlijk ook niet dat de aard van het koningschap als religieus gezien werd. De religieuze aard van het koningschap was het Divine Right, het goddelijk recht om te heersen. Aangezien Willem III door het House of Parliament gevraagd was om het Engelse koningschap op zich te nemen, kon hij niet het Divine Right claimen. Sterker nog, Willem III had juist de plaats ingenomen van een koning die dit recht wel bezat, namelijk James II die door zijn erfrecht dit Divine Right wel bezat. Dit was ook het

128

Simeon and Levi, p. 4.

129

A Jerk for the Jacks, p24.

130

Rose, England in the 1690s, p. 110.

belangrijkste argument waarom de Jacobites James II steunden.

Daarbij werd het Divine Right vaak geassocieerd met het katholiek absolutisme, waarvan Louis XIV het grote voorbeeld was. Door dat het complot niet als religieus conflict werd beschouwd, konden de Jacobites aangevallen worden op het idee dat zij dus blijkbaar het absolutisme verkozen en ingingen tegen de ideeën van de Glorious Revolution.

Een duidelijk verschil zien we als we gaan kijken naar de manier waarop deze Jacobites in de Republiek in het nieuws werden gebracht. In de Republiek maakten de schrijvers namelijk geen enkel verschil tussen de verschillende religieuze stromingen van de Jacobites. Er werd totaal geen onderscheid gemaakt tussen de katholieke Fransen en de katholieke aanhangers van James II, en de protestantse Jacobites. Zo zien we in het pamflet *Neerlands-Blydschap* hoe alle samenzweerders als 'papen' werden aangeduid.

Dit zy hoe 't zy; 't is waar; dat drie vermomde Papen,
Verwant aen Ravaillac¹³¹, na-neven van Gerhart,
Door Barwyk aen-gevoert, haar meenden na-te Apen,
En dryven 't moord geweer in Williams moedig Hart.¹³²

Het bovenstaande citaat is een goed voorbeeld van hoe de samenzweerders in het Nederlandse nieuws werden beschreven. Hoewel de geschriften van John Freind en William Parkins ook in de Republiek werden uitgegeven, en daarmee ook hun verklaring dat zij protestants waren, werd dit in de Nederlandse pamfletten niet opgepakt. Voor het Nederlandse publiek waren alle samenzweerders papisten, mensen die sterk rooms-katholiek of pausgezind waren. De term Jacobites, of de veel gebruikte verbastering 'Jacks', komt in de pamfletten in de Republiek zelfs geen enkele keer voor.

131

Francois Ravaillac (1578-1610), moordenaar van Hendrik IV.

132

Van Eck, *Neerlands-Blytschap*, p. 3.

En ghy laf-hartige mis-leyde paus-gesinden
wat is de oorzaak van u redelosen Haat?
Kond' ghy by Jacobs Throon, meer regt, of voordeel vinden?
Als ghy gevonden hebt, in Williams vrye staat.¹³³

In het nieuws in de Republiek waren de samenzweerders dus allemaal katholieken . Deze “verfoeyelijke conspiratie is geformeert en gesmeedt by papisten en andere goddelose en verradersche personen.”¹³⁴ Waarom de Jacobites op deze manier in het nieuws werden gebracht is echter onduidelijk. De heer Brande van Cleverskercke, ambassadeur van de Staten Generaal in Londen, stuurde op 10 maart 1696 bericht naar Den Haag over het complot. Dit bericht, dat ook als pamflet is uitgegeven, is de enige bron in Nederland waarin onderscheid gemaakt werd tussen de Jacobites en papisten, zij het zeer kort,¹³⁵ maar ondanks dit bericht werd het onderscheid tussen katholiek en protestant niet genoemd in de pamfletten in de Republiek. Het gevolg hiervan is dat, in de Nederlanden, het gevaar van de Jacobites veel minder uitgelicht werd. De grote vijand voor de Republiek was Louis XIV. Door de samenzweerders allemaal als papisten te beschrijven, werd het gevaar van de

133

Van Eck, *Neerlands-Blytschap*, p.4.

134

Oprechte copies van den jegenwoordige associaten van de Lords en gemeets-Luydern in het parlement vergadert (Amsterdam, 1696) p. 3.

135

J.P. v. Brande van Cleverskercke, *Hoogh Mogende Heeren. Bericht aan de Staten Generaal*, (Den Haag, 1696) p. 2.

Jacobites gelijk gesteld aan de dreiging van Frankrijk. De Jacobites werden in dezelfde adem genoemd als Louis XIV, en het gevaar wat van hen uitgaat was voor het Nederlandse publiek dan wel duidelijk.

Hoewel de term Jacobites in de Republiek niet gebruikt werd, en ook het gegeven dat de meeste Jacobites protestant waren over het hoofd werd gezien, waarschijnlijk opzettelijk, was de overtuiging van de Jacobites wel bekend maar slechts zeer beperkt benoemd in de pamfletten. Een van de weinige pamfletten waarin deze overtuiging naar voren kwam, en ook direct werd aangevallen, was de biddagpreek van Daniel le Roy. In deze biddagpreek zien we dat de ideologie van de Jacobites, de overtuiging waarom zij James II bleven steunen, wel bekend was:

Zeg liever/ omdat hij in uw oordeel, den koninklijken thron, seer onrechtmatig beklommen/ en den scepter van Heerschappye, met geweld na sich getrokken heeft/ waarom de voorgaande koning, die wederom behoorde te genieten/ want dat is doch al uwer hoofden voorgeven.¹³⁶

Het was dus wel duidelijk waarom de Jacobites tegen Willem III waren, maar Daniel le Roy weerlegde dit juist door te stellen dat James II zichzelf juist onwaardig had gemaakt voor de troon en deze vervolgens op schandelijke wijze verlaten heeft.¹³⁷

In Engeland zien we hetzelfde beeld. Een lid van de Anglicaanse kerk stelde in *An Antidote against the infection of the Jacobites* dat James II wel degelijk de rechtmatige koning was toen hij de troon besteeg en het Engelse volk hem zijn trouw verschuldigd was. James II had echter nagelaten om Engeland te regeren en te beschermen. In plaats daarvan was hij een vijand geworden en had Engeland het recht om op zoek te gaan naar

136

Le Roy, *De Vervloekte Konings-moord*, p. 33

137

Le Roy, *De Vervloekte Konings-moord*, p. 33

bescherming bij iemand anders.¹³⁸ Het idee dat James II de troon niet verloren had, maar juist zelf verlaten, zorgde voor onbegrip over het handelen van de Jacobites.

In het Engelse nieuws was dit onbegrip het sterkst, en ook het duidelijkst verwoord. Juist doordat het onderscheid tussen katholieken en protestanten in Engeland wel naar voren kwam, zien we in de pamfletten dat dit geleid heeft tot een groter onbegrip bij het publiek.

As for the Romanists whining after the late King, we need not wonder, because they had a large share of, and Interest in him; but for the Jacks to do it, I can't comprehend, and at the same time to pretend to be of the Church of England, and assert themselves to be passionate Lovers of their Country into the bargain; I say all this is mysterious, and not to be reconcil'd. The poor Papists may have some reason on their side, their Religion and His is the same; the places of profit, Trust and Honour in the court, in the army, in the navy, and throughout the three kingdoms which they should have had, and of which they have been balk'd, was enough to make them angry to the very height of resentment. But what can the protestant Jacks say for themselves? They were so far from being in favour with that Prince, that he really and actually turn'd them out of their employments to make way for those of his own perswasion; and pray what treatment could these persons expect to have from the same gentleman, if he could overcome again?¹³⁹

Het beeld van James II als slecht koning voedde het onbegrip over het handelen van de Jacobites. Juist doordat James II een katholiek vorst was, die volgens de protestanten de rechten van de Anglicaanse kerk en de vrijheden van de protestanten wilde inperken, zorgde voor onduidelijkheid over het handelen van de Jacobites. Zoals een predikant van de Anglicaanse kerk schreef: "You to have neither Reason nor Christianity, nor the Sense of Duty or of Interest in you; that to murder our present King, introduce Popery with K. James

138

An Antidote against the infection of the Jacobites, p. 3.

139

A Jerk for the Jacks, p. 17, 18.

and [onleesbaar] foreign Forces to invade us.”¹⁴⁰

Wat wel opvalt als we de vergelijking tussen Engeland en de Republiek doortrekken, is dat de Jacobites als groep apart in Engeland als een grotere dreiging gezien werden dan in de Republiek. Voor de Republiek vormden de Jacobites geen directe bedreiging, niet zoals Louis XIV, en daardoor worden de Jacobites niet als een apart gevaar gezien. In Engeland, met de wel degelijk meer directe dreiging van de terugkeer van James II, werd dit gevaar zeker wel erkend: ‘Our nation hath as much reason to take heed of the wicked principles of these deluded Jacobite martyrs, as to abhor their barbarous and adominable designs and practices.’¹⁴¹

Andrew Burnett, de schrijver van de biddagpreek in Barbican op 16 april 1696, beschrijft zelfs hoe de Jacobites hun naam waarschijnlijk van de “Jacobin King-Killer” hebben afgeleid, en maakt daarmee de vergelijking met Jacques Clément, de moordenaar van Hendrik III.¹⁴² De schrijver van het pamflet *Simeon and Levi*, die over Louis XIV ook al een zeer uitgesproken mening had, had een soort gelijke mening als Burnett. Volgens hem verdienden de Jacobites dan ook geen genade, en wachtte het volk alleen maar op de

140

An Antidote against the Infection of the Jacobites, p. 4.

141

An antidote against the infection of the Jacobites, p. 1.

142

Burnett, *A Sermon Preach'd at Barbican*, p. 18.

eerste tekenen van een opstand om hen allemaal te “de Witten.”¹⁴³

Als we kijken naar het beeld van James II in de pamfletten, zien we dat dit beeld in zowel de Republiek als in Engeland grotendeel overeen kwam. Er ging een zekere dreiging uit van James II, maar hij werd voornamelijk overschaduwd door Louis XIV. De echte dreiging, voor zowel de Republiek als voor Engeland, was Louis XIV, en James II werd meer gezien als een instrument voor de ambities van Louis XIV.

Het beeld van de Jacobites is echter totaal verschillend in de Republiek en Engeland. Voor het Nederlandse publiek zijn alle Jacobites katholiek, papisten die samenwerken met Frankrijk. Het publiek in de Republiek heeft met de oorlog in Vlaanderen geen boodschap aan het beeld van de Jacobites als protestanten. In de Republiek voldoet het om de Jacobites samen te voegen met de dreiging van Frankrijk.

In Engeland is dit beeld echter totaal anders. De Engelse schrijvers zijn zich terdege bewust van het feit dat de meerderheid van de Jacobites protestants waren, en lid van Anglicaanse kerk. Dit verschil werd duidelijk benadrukt en het samenzwering van 1696 werd niet als een religieus complot beschreven, maar juist als een politieke aangelegenheid. Hierdoor kon de aandacht gelegd worden op het idee dat James II een slecht koning was en dat Willem III gekomen was om de rechten en vrijheden van het Engelse volk te beschermen, in plaats van de religieuze en erfrechtelijke ideeën van het Divine right, welke James II wel bezat, maar Willem III niet.

Juist doordat het complot gezien beschreven werd als een politieke kwestie, waarin James II de rechten en vrijheden van Engeland probeerden te vernietigen voor zijn eigen gewin, maakte het onbegrip onder het Engelse publiek voor de acties van de Jacobites ook groter. Volgens de ideeën die in de pamfletten naar voren komen, hadden de Jacobites niets te winnen met het herstel van James II als koning van Engeland.

In de Republiek werden de Jacobites niet als een aparte dreiging gezien, en valt hun gevaar samen met dat van Frankrijk. In Engeland werden de Jacobites echter wel als een aparte dreiging gezien, en daarmee ook als een apart gevaar wat afzonderlijk aangepakt moet worden.

143

Simeon and Levi, p. 9.

Verwijzing naar de moord op de gebroeders De Wit in 1672.

Willem III: Christelijk held of usurpator?

De loopbaan van Willem III begon in 1672. Tijdens het Rampjaar werd de Nederlandse Republiek aangevallen door Frankrijk, Engeland, Keulen en Münster. Om deze ramp af te wenden, werd de toen 21-jarige Prins van Oranje, Willem III, aangesteld als stadhouder van vijf van de zeven Nederlandse gewesten.¹⁴⁴ Het grote doel van Willem III bij zijn aanstelling als stadhouder en Kapitein-Generaal was de veiligheid van de Nederlandse Republiek te waarborgen. De vrede van 1678 zorgde echter niet voor een verandering van de territoriale ambities van Louis XIV.¹⁴⁵ Tegen het einde van 1687 liepen de spanningen weer hoog op tussen Frankrijk en de Republiek, onder meer door de economische beperkingen die Louis XIV oplegde aan de handel met de Republiek.¹⁴⁶

Geconfronteerd met een militair superieure vijand, besloot Willem III een grote alliantie te vormen tegen de Franse koning. De koning van Spanje, Carlos II, de Duitse keizer Leopold I en de Duitse prinsen reageerde hier positief op, gedreven door angst voor Franse

144

E. Meijer en D. Onnekink, 'Introduction' in: *Redefining William III. The impact of the King-Stadholder in International Context*. (Aldershot, 2007)

145

Rose, *England in the 1690s*, p. 5.

146

Rose, *England in the 1690s*, p. 5.

vijandigheden in de Spaanse Nederlanden en langs de Rijn. De Engelse koning James II stond echter niet positief tegenover dit voorstel. Hij stond niet vijandig tegenover Frankrijk en was niet van plan zich in een oorlog op het continent te storten. James II trok tijdens zijn regeerperiode juist meer naar de kant van Louis XIV en net als zijn broer Charles II, was James zeer genegen om financiële steun uit Frankrijk te ontvangen.¹⁴⁷

Geen enkele Europese leider had sterkere banden met Engeland dan Willem III. Als neef van James II en getrouwd met diens dochter Mary II, was hij derde in de lijn van successie van de Engelse troon, tot aan de geboorte van de Prince of Wales in 1687.¹⁴⁸ Hierdoor was Willem III niet van plan om de weigering van James te accepteren, zeker niet als het ging om de veiligheid van de Republiek. Om James II te dwingen zich bij de anti-Franse coalitie te voegen, besloot Willem III tot het plan van een invasie in Engeland. Een Nederlandse inval zou ervoor zorgen dat James II geen andere keuze had dan de wil van Willem III te accepteren. Willem III zou hiermee de controle krijgen over het lot van Engeland en haar bij de coalitie tegen Frankrijk brengen. Deze keuze om in te grijpen werd versterkt door de geboorte van de Prince of Wales, de zoon van James II en erfgenaam van de Engelse troon, waardoor de dreiging van een katholieke dynastie werkelijkheid leek te worden.¹⁴⁹

147

Ibid, p. 5.

148

Ibid, p. 4, 5.

D. Ogg, *William III* (Londen, 1956) p. 20-22.

149

Zoals we gezien hebben leidde deze inval van Willem III in Engeland in 1688 uiteindelijk tot de vlucht van James II en de troonsbestijging van Willem en zijn vrouw Mary. In dit hoofdstuk zal gekeken worden hoe Willem III geportretteerd werd in de pamfletten over het complot van 1696.

Zoals we in eerdere hoofdstukken al gezien hebben, heeft Tony Claydon al uitvoerig gesproken over de propagandistische pamfletten die gedrukt werden tijdens de Glorious Revolution van 1688 en de manier waarop Willem III in deze pamfletten naar voren kwam. Door deze propaganda erfenis komen veel thema's uit de pamfletten van 1696 overeen met die van 1688. In dit hoofdstuk zal gekeken worden naar de belangrijkste van deze thema's, te weten de manier waarop Willem III werd geportretteerd als koning van Engeland, als beschermer van Europa en als held van het christendom.

Rechtvaardig heerser

Een van thema's in de propagandacampagne van Willem III tijdens de Glorious Revolution, was zijn rechtvaardiging voor de overname van de troon. Doordat Willem III de kroon kreeg aangeboden van het parlement, had hij niet het 'Divine Right' om te heersen en de Jacobites zagen hem daardoor niet als de rechtmatige koning van Engeland. In de propagandacampagne van 1688 probeerde Willem III dit idee weg te nemen door te stellen dat hij kwam om de rechten en vrijheden van het Engelse volk te verdedigen, rechten en vrijheden die James II geprobeerd zou hebben te vernietigen.

Het vervolg van deze campagne zien we terug in 1696. Een thema dat veelvuldig voorkwam, zowel in het Nederlandse als het Engelse nieuws, is de manier waarop Willem III heerste en zijn goedheid als koning van Engeland. Het beeld van Willem III als beschermer van de Engelse rechten en vrijheden zien we terug in de pamfletten in de Republiek, bijvoorbeeld in de biddagpreek geschreven door Daniel le Roy. In deze preek maakt Le Roy de vergelijking tussen Willem III en Ahasveros, de naam die gegeven wordt aan Xerxes I in het boek Esther uit de bijbel. In deze biddagpreek werd de goedheid en rechtvaardigheid van Willem III vergeleken met die van Ahasveros, die volgens de preek een van de grootste koningen uit zijn tijd was, en die ook een moordcomplot overleefd had.

Wy zien, op dien door-luchtigsten, en Groot-machtigsten Koning van groot-Brittanje, William de Derde, onsen gewenschten erf-stadhouder, en algemeynen veldheer van onsen staat, die als Ahasveros een seer gerechtige koning is/ hebbende de koninklijke throon, niet met eenig boos geweld beklommen/ of den gouden scepter van regeeringe, onrechtmatig in

Rose, *England in the 1690s*, p. 5.

de hand genomen/ en sig soo ingedrongen om een opper-heerschappye te voeren onder een volk/ daar hy geensints toe gerechtigd was/ maar op een seer betamelijke wijze van beide aansienelijke Huysen des Parlaments, onder het vrolijk geschal van al het volk/ daar toe billijklijk verkoren, openbarelijk uytgeroepen, en wettelijk bevestigt sijnde/ na dat zijn schoon-vader Jacob, die rijken soo onrechtveerdiglijk geregeert/ sig die onweerdig gemaakt, en schandelijk verlate hadde.¹⁵⁰

Net zoals in het vorige hoofdstuk zien we ook hier dat James II werd voorgesteld als een onrechtvaardig koning was en zijn eigen troon op schandelijke wijze verlaten had. Hierdoor kwam Willem III dus niet als een usurpator naar Engeland, maar had hij op rechtmatige wijze de kroon van het parlement ontvangen, met volledige steun van het volk. Ook in *De Konst om Koningen te vermoorden* zien we hoe Willem III het beeld van hem als usurpator probeerde weg te nemen.

Het volk van Engelandt riep dien grooten Vorst tot haar hulpe, om dat den Koningh van Vrankrijk niet minder in de drie koningryken als in Vrankrijk regeerde, door de wreetheden die Koning Jacobus zijn geallieerde aldaar pleechde. Koning William gaat over Zee, door de Goddelyke voorsienigheyt ondersteunt zijnde. Hy wordt met alle bedenkelyke eeren van de Grooten van het Rijk en van het Volk ontfangen. Men biedt hem de Croon aan, en men bidt hem omse aan te nemen. Hij weygerte in 't eerst; men doet krachtiger instantien by dat hyse wilde aan nemen. Hy neemtse eyndelyk aan, om dat de staat de saaken van Europa, en het welwesen van syne onderdanen hem daar toe nootdrukte.¹⁵¹

Ook in *Neerlands-Blytschap* van Johan van Eck, een van de gedichten die als pamflet werden uitgegeven, werd beschreven hoe Willem III het Engelse volk volledige vrijheid gaf in en buiten zijn steden, hoe hij de bevolking vrijheid van godsdienst gaf en hoe het Engelse volk zelfs in deze tijden van oorlog leeft alsof het vrede is¹⁵², zoals we ook zien in *Vreugdegalm uitgeboezemd*.

150

Le roy, *De vervloekte koningsmoord*, p. 24, 25.

151

Konst om koningen te vermoorden, p. 12, 13.

't Herstelden door uw arm, 't verdrukte Nederland,
het gaf vryheid aan Brittanye door uw hand¹⁵³

Terwijl de schrijvers uit de Republiek in de pamfletten uit 1696 nog steeds bezig zijn om de inval van Willem III in Engeland in 1688 te beargumenteren en te rechtvaardigen, komen we dit in Engeland echter zo goed als niet meer tegen. In *The interest of the English People*, geschreven door Philo-Kalo Basileos¹⁵⁴, zien we nog wel dat de schrijver de machtsovername van Willem III probeerde te rechtvaardigen door in te gaan tegen het idee van Divine Right.

God Almighty made them Kings, and how can less Authority Dethrone them? This is no better than pure Sophistry, as if Kings were not of Humane Race, but made in Heaven, and sent down upon Earth to devour mortals.¹⁵⁵

The king of England is King by Law, it is by law that he wears a Crown, and is cloathed with Royal Power.¹⁵⁶

For crowns, at this day, are not Intail'd by Messages from Heaven, but by Laws made upon Earth; and I pray who made these Laws? Had the People no Hand in them?¹⁵⁷

152

Van Eck. *Neerlands-blytschap*, p. 5.

153

Bentem, *Vreugdegalm uitgeboezemd*, p. 2.

154

We kunnen er van uitgaan dat de schrijver dit pamflet geschreven heeft onder een pseudoniem. Philo Kalo Basileos, afkomstig van het Griekse φίλο καλό βασιλεων, betekend letterlijk 'vriend, goede soeverein.' Enige informatie over de schrijver is echter onbekend.

Basileos stelt in zijn pamflet dat het idee van Divine Right in deze tijd eigenlijk al achterhaald is. Koningen worden niet door God aangewezen, maar door de wet, door de wetten die gemaakt zijn door de afgevaardigden van het volk. Volgens dit idee had Willem III dus wel recht op de Engelse troon, aangezien deze hem was aangeboden door de afgevaardigden van het volk, namelijk het Engelse parlement.

Meer dan dit vinden we echter niet in de Engelse pamfletten uit 1696. Schijnbaar is de rechtvaardiging van de Glorious Revolution niet meer nodig voor het Engelse publiek. De Engelse auteurs hielden zich voornamelijk bezig met het waarschuwen voor het gevaar van Louis XIV en James II, zoals we in de vorige hoofdstukken al tegenkwamen, en gebruikten dit om het Engelse volk achter de oorlog met Frankrijk te krijgen. Het complot van 1696, en de geplande invasie door Frankrijk, werd gebruikt om het Engelse publiek nogmaals te overtuigen van het gevaar van Frankrijk. De claim van Willem III op de troon, die hij in 1688 nog wel moest verdedigen, is nu niet meer nodig. Het complot van 1696 toonde namelijk aan dat het alternatief het absolutistische regime van James II was, welke door Frankrijk zou worden aangestuurd.

155

P. Basileon, *The Interest of the English People under the Happy government of King William III* (Londen, 1696) p. 15.

156

Basileon, *The interest of the English People*, p. 5.

157

Basileon, *The interest of the English People*, p. 15.

Held van Europa

In de propagandacampagne van Willem III zagen we al dat Louis XIV werd beschreven als de grote vijand van Europa, en Willem III als de grote held die Europa zou redden van het gevaar van Louis XIV. In de vorige hoofdstukken zagen we dat dit beeld van Louis XIV als gevaar voor Europa, ook in 1696 nog steeds bestond, en in het geval van Engeland zelfs alleen maar sterker was geworden. Het is dan ook geen verrassing dat in de pamfletten over het complot Willem III nog steeds beschreven werd als de redder van Engeland en de held van Europa.

In het gedicht *William de Illde, Uyt de Handen der Koninks-moorders, door Gods genade, gered*, werd het beleg van Namen in 1695 gebruikt om de heldhaftigheid van Willem III te beschrijven.

't Geluk, schoon wankelbaar, springt doorgaans Helden by
Die de onbeswalkte deugd noyt stelden aan een zy
't Naam-waardig Namen moet, in weer-wil, dit getuygen
wanneer 't voor Williams beleyd en kling most buygen.¹⁵⁸

In dit gedicht werd beschreven hoe Willem III volgens het 'krijgs-gebruik', de vijand heldhaftig en onverschrokken tegemoet trad en het onoverwinnelijke slot van Namen innam. Dat Willem III het leger van de Liga aanvoerde samen met Maximilliaan II van Beieren werd nergens genoemd. Dit pamflet heeft dus duidelijk alleen tot doel om de heldhaftigheid van Willem III te benadrukken, niet die van de overige vorsten van de Liga.

Hetzelfde gold voor de slag nabij Givet, een plaats op de grens van Frankrijk en België. Ook deze gevechten werden gebruikt om Willem III in een goed daglicht te zetten:

De Hemel, schuw van die verfoeylijke offerhanden,
Betoomt uw dolheyd door de glory van een Held,

158

William de Illde, Koning van Groot Britt. &c. &c. &c. uyt de handen der Konings-Moorders, door Gods genade, gered, (Haarlem, 1696) p. 4.

Die met zijn blixem 't sterk Givet¹⁵⁹ in kolen steld,
En koningsmoordenaars doet schrikken voor het landen¹⁶⁰

Wat opvalt, maar wat zeker niet als een verrassing komt, is dat alleen de gewonnen slagen naar voren komen in deze pamfletten. Bijvoorbeeld het bombardement van Brussel door Frankrijk in augustus 1695 zien we niet terug in deze pamfletten. Dit nieuws zou het beeld van Willem III als grote held schade toebrengen. Het beeld van Willem III als grote held, als de persoon die Engeland gered had van de tirannie van James II en de moed had om op te staan tegen het geweld van Frankrijk zien we in bijna alle pamfletten duidelijk terug.¹⁶¹

Niet alleen de rol van Willem III, maar ook de manier van oorlogsvoering werd in sommige van deze pamfletten behandeld. In *De Konst om Koningen te vermoorden* werd beschreven hoe Willem III zich niet, zoals Louis XIV verschulde achter zijn leger. Willem III kwam in alle campagnes in Vlaanderen aan het hoofd van zijn leger aangereden en zou geen uitdaging uit de weg gaan.

En zoo de koning van Vrankryk of syne Generaals wenschen een eynde van den Oorlog te maken, en tot een Vrede, die haar zoo ter hette [onleesbaar] gaat, te geraken, hy is altydt

159

Givet: kleine plaats op de grens van Frankrijk en België.

160

P. van der Slaart, *Vrankrijks Woede of Ontdekte Moordlust tegen het leven van zijn Koninklijke Majesteit van Groot Brittanje Wilhem de Derde*, (Rotterdam, 1696) p. 2.

161

Discourse of Redenering, p. 8.

gereedt, om haar met het swaardt in de handt satisfactie te geven. Men soude selfs aan haar op een eerlyke manier zoo een uytdaging konnen laten doen, als voorhenen den Cheurvorst van de Paltz glorieuser gedachtenisse, aan den Marschalk van Turenne liet doen. Dat is te seggen, haar een singulier gevecht aan bieden, om met de punt van den degen de differenten die den Oorlogh onsteken, te beslissen; mits dat het de koning van Vrankryk selfs soude zijn die daar in persoon soude komen.¹⁶²

De heldhaftigheid van Willem III werd zo benadrukt, dat hij zelfs een uitdaging van Louis XIV tot een tweegevecht zou aannemen, als Louis XIV de moed zou hebben om zelf zo'n uitdaging uit te vaardigen. In dit bericht werd niet alleen de moed van Willem III beklemtoond, maar ook zijn gelijkheid in rang met Louis XIV. Willem III werd op gelijke hoogte gezet met Louis XIV, een duel vond immers alleen plaats tussen personen die elkaars gelijke waren. Hiermee werd de status van Willem III als koning nogmaals benadrukt.

Ook in het Engelse nieuws zien we een soortgelijk beeld van Willem III. De voorbeelden die gebruikt werden in het nieuws in de Republiek, zoals het beleg van Namen, zien we echter in de Engelse pamfletten niet terug. In deze pamfletten werd een meer algemeen beeld geschetst van Willem III, zoals in het pamflet *A Jerk for the Jacks*.

Great William! The Darling of his People, the Delight of the whole world, the Bulwark of Europe, the Buckler of Liberty, the Protector of religion, the Sanctuary of the Oppressed, the

Patron of the Persecuted, the Arbiter of Peace and War, the Life of the League, the Soul of the Union,¹⁶³

In de Engelse pamfletten was Willem III de koninklijke beschermer van religie en vrijheid en aanvoerder van de Liga van Augsburg, maar de auteurs gaven niet de specifieke informatie die leidde tot dit beeld. Wellicht dat de Engelse schrijvers minder informatie kregen over het verloop van de oorlog in Vlaanderen en hierdoor gewoon geen kennis

162

Konst of koningen te vermoorden, p. 9.

163

A Jerk for the Jacks, p. 15.

hadden van de specifieke veldslagen in Vlaanderen. Logischer is het te denken dat het Engelse publiek dit soort informatie niet wilde lezen. Waar het Nederlandse publiek achter deze oorlog stond, en het verloop van de oorlog ook op een positieve manier volgde, was het Engelse publiek altijd tegen inmenging in deze oorlog geweest. Waar het grootste deel van het Engelse publiek de inmenging van Engeland in deze oorlog op dit punt waarschijnlijk wel geaccepteerd had, wilden zij niet steeds de oorlogsverslagen lezen, in tegenstelling tot de Republiek waar dit soort berichten veel beter gevolgd werden. Een soort gelijk voorbeeld zien we in de biddagpreek van Adrew Burnett, gehouden in Barbican.

The raiser of the drooping Genius of Europe; The Ornament and Safeguard of the English Nation; The Fosterer of our Country; The Delight and Live of God's people; The Settler on Tranguility Exiled; The Defender of Religion violated; The Terrour of our Enemies; The Suppressor of Rebels; The Supporter of Golden Liberty; The Assertor of Virtue, The Expeller of Vice; The most Faithful Preserver of our Laws and Immunities; The rightful and Lawful King of these Realms.¹⁶⁴

In *Simeon and Levi* zien we dit ook terug. Ook hier werd Willem III beschreven als de ziel van de unie, de belichaming van de liga, het bolwerk van Europa, maar werd er geen specifieke verslagen gegeven over gewonnen of verloren veldslagen.¹⁶⁵

In de pamfletten komt ook een andere manier naar voren om Willem III te beschrijven, en dat is door een vergelijking te trekken met historische personen. Dit waren veelal figuren uit de klassieke oudheid, zoals Alexander de Grote. Een van de historici die hier al over geschreven heeft is Charles-Edouard Levillain in zijn artikel 'Cromwell Redivivus? William III as Military Dictator.'

Levillain beschrijft hoe Willem III na de Negenjarige Oorlog, na de Vrede van

164

Burnett, *A Sermon preach'd at Barbican*, p. 15, 16.

165

Simeon and Levi, p.2.

Rijswijk, in Engeland onenigheid had met zijn eigen parlement over het Engelse leger. Tijdens de oorlog tegen Frankrijk had Willem III een groot staand leger opgebouwd in Engeland en na de oorlog kreeg hij hier felle kritiek over omdat het parlement bang was dat Willem III dit leger zou gebruiken om zijn macht in Engeland te vergroten. De vergelijking werd gemaakt met Oliver Cromwell, om aan te geven dat een groot staand leger de macht van het Parlement inperkte. Volgens het parlement gingen vrijheid en een groot staand leger nou eenmaal niet samen. Het parlement wilde dan ook het leger ontbinden en terugkeren naar militia's om het land in orde te houden.¹⁶⁶ Aan het einde van de zeventiende eeuw ontstond ook de vergelijking in de pamfletten tussen Willem III en Julius Caesar. Levillain stelt dat deze vergelijking enerzijds was bedoeld om de grootsheid van Willem III uit te drukken, en aan de andere kant om hem te beschrijven als een tiran.¹⁶⁷

Aan de ene kant waren er de mensen die Willem III zagen als de glorieuze belichaming van Caesar en hem, net als Caesar, zagen als een militair genie. Aan de andere kant waren er mensen die Willem III zagen als de kwade belichaming van Caesar, die zijn leger zou gebruiken om een militaire dictatuur te vestigen. Het idee bestond dat Caesar zijn leger had gebruikt om de Romeinse vrijheden op te schorten en hiermee een einde maakte aan de Romeinse republiek. Het leger dat opgericht was tijdens de Negenjarige Oorlog zou Willem III dezelfde dictatoriale macht kunnen geven als Caesar. Deze angst veroorzaakte na de Vrede van Rijswijk voor de discussie met het parlement. Volgens het parlement was de enige manier waarop de Engelse vrijheden beschermd konden worden, het staande leger van Willem III te ontbinden.¹⁶⁸

In de pamfletten van 1696, zowel die in Engeland als in de Republiek, zien we deze

166

Levillain, 'Cromwell Redivivus?', p. 166, 167.

167

Levillain, 'Cromwell Redivivus?' p. 166, 167.

vergelijking tussen Willem III en historische personen ook terug. Ook hier zien we de vergelijking tussen Willem III en Julius Caesar terugkomen, zoals in *Vreugde-Galm Uitgeboezemt*, een van de gedichten die in de Republiek als pamflet werden uitgegeven.

U dekt waar dat ghy zyt, o noit volpreeze Held!
O Cato in den raad, o César in het veld!¹⁶⁹

In dit citaat zien we de vergelijking tussen Willem III en de personen van Caesar en Cato. Hiermee wilde de schrijver laten zien dat Willem III niet alleen militair genie is, het evenbeeld van Julius Caesar, maar ook op politiek gebied zeer bedreven is, vergelijkbaar met Cato, consul van de Romeinse republiek. Ook andere vergelijkingen met 'helden' uit de oudheid zien we terug, zoals de vergelijking met Hercules in het gedicht *Vrankrijks Woede of Ontdekte Moordlust*, waarin Willem III grootmoedig het heilloze monster van Frankrijk verslaat.

Terwijl een eeuwige eer Welhem word toegezongen
Dien Rijkshandhaver die al 't buitenlands geweld
Gelijk een Herkles stut in 't bloedig oorlogsveld
Die met de leeuwenhuid het slangevel braveerde
Heillooze monsterd temde, en eerlijk triomfeerde
Zoo toont Oranje zig grootmoedig in den dag
Op welkers groote ziel geen woede of list vermag¹⁷⁰

Ook in de biddagpreek van Daniel le Roy zagen we al de vergelijking tussen Willem III en Ahasveros. Ahasveros werd in deze preek beschreven als de grootste vorst van zijn tijd, en de vraag werd gesteld of we dit niet ook van Willem III konden zeggen. Heeft Willem III door veelvuldige heldhaftige daden niet laten zien dat hij een groter vorst is dan alle andere vorsten van Europa.¹⁷¹ In de Engelse pamfletten zien we deze vergelijking met de historische veldheren uit de oudheid terugkomen. Een voorbeeld hiervan vinden we in 'Simeon and Levi':

Come on my Brave Boys, remember that you are English Men, and that Caesar, that Caesar himself is at the Head of you; let not your Hearts Flag, or your Spirits Droop, your Courage

168

Levillain, 'Cromwell Redivivus?' p. 168, 169.

was never yet call'd in Question; let us Fight by the side of that Heroick King that is destin'd by Heaven to rescue and preserve us.¹⁷²

De vergelijking met de grote veldheren uit de klassieke oudheid was zeer populair bij de pamfletschrijvers in zowel Engeland en Nederland. In *A Jerk for the Jacks* werd beschreven hoe de roem van Willem III groter is dan die van Caesar, Pompeius, Alexander of Hannibal. De naam Nassau klonk luider en reikte verder dan deze grote namen bij elkaar.¹⁷³ Net zoals

169

Bentem, *Vreugdegalm uitgeboezemd*, p. 2.

170

Van der Slaart, *Vrankrijks Woede of Ontdekte Moordlust*, p. 4.

171

Le Roy, *De vervloekte koningsmoord*, p. 25.

172

Simeon and Levi, p. 30, 31.

173

in de biddagpreek van Daniel le Roy, zien we een soortgelijke vergelijking in de preek van Andrew Burnet.

Against so warlike a Prince, so zealous a Defender and Champion of the Kingdom and Religion: A prince, A King, a Hero, who deserves the Titles, and really the Epithets of most Constant, most Invincible, most Pious, most Active, most Sincere, most Fortunate, and the most courageous of Princes.

For Happiness, an Augustus;
For Clemency, a Trajan;
For Piety, a Constantine;
For Devotion, Theodosius;¹⁷⁴

De vergelijking maken met dit soort personen zou een zeer effectieve strategie kunnen zijn van de schrijvers. Op dit punt, in 1696, is de Negenjarige Oorlog namelijk al acht jaar bezig en kost meer en meer geld en manschappen zonder dat een van beide legers een definitieve overwinning heeft weten te forceren. Vooral in Engeland ontstond in deze periode het idee dat de Negenjarige Oorlog een oorlog was die zelfs helemaal niet gewonnen kon worden maar een uitputtingsslag was waar geen overwinnaar uit zou komen.¹⁷⁵ Door de vergelijking te maken tussen Willem III en de grote veldheren uit de klassieke oudheid en Willem III neer te zetten als de grootste generaal die ooit geleefd had, probeerden de auteurs het lezers publiek nieuwe hoop te geven op een overwinning. Hoe

A Jerk for the Jacks, p. 15.

174

Burnet, *A Sermon preach'd at Barbican*, p. 15, 16.

175

Rose, *England in the 1690s*, p. 129.

kan de oorlog verloren worden met een generaal die zelfs Caesar en Alexander de Grote in de schaduw stelt?

In het artikel van Levillain wordt ook beschreven hoe de vergelijking tussen Willem III en Caesar tweezijdig was, enerzijds ten goede van Willem III, anderzijds om hem in een kwaad daglicht te zetten. Het artikel van Levillain behandelt echter een latere periode, vanaf 1697. Hierdoor zien we dat in de pamfletten met betrekking tot het complot, dit soort vergelijkingen alleen gebruikt werden om de grootsheid van Willem III te benadrukken. De vergelijking met bijvoorbeeld Caesar als militair tiran zien we in deze pamfletten niet voorbij komen.

Wellicht is er van deze angst ook nog geen sprake. De oorlog met Frankrijk was nog in volle gang en een groot staand leger was nog steeds nodig. Het idee dat Willem III zijn leger zou gebruiken om zijn eigen macht te vergroten ten koste van het parlement had waarschijnlijk nog geen voet aan de grond. Anderzijds zou de het complot van 1696 een teken voor het parlement kunnen zijn dat het gevaar van James II en Louis XIV nog steeds sterk aanwezig was. Ook al zou de angst voor een eventuele militaire dictatuur van Willem III al vorm hebben aangenomen, dan werd dit waarschijnlijk verkozen boven de reële dreiging van het katholiek absolutisme van Louis XIV en James II.

Instrument van God

In *Europe and the Making of England* beschrijft Tony Claydon hoe Willem III zichzelf in zijn propagandacampagne neerzetten als een instrument uit de hemel, als de redder van alle christenen in de heilige oorlog tegen Louis XIV. Als we kijken naar de pamfletten dan 1696, zien we dat dit beeld in van Willem III als instrument uit de hemel, als soldaat van God, in ieder geval in Engeland nog steeds bestond. In een biddagpreek uit Barbican, van 16 april 1696, werd al beschreven: *the marvelous Things God hath done to his Anointed King William*.¹⁷⁶ In 1688 kreeg Willem III de Engelse kroon aangeboden door het parlement, en hij bezat daardoor niet het 'Divine Right', het recht om te heersen bij Gods gratie. In deze biddagpreek werd echter wel gedaan alsof Willem III door God was aangewezen om Engeland te regeren.

176

That desperate, that Devilish, that most Damn'd Conspiracy of Nations against the Life of his Sacred Majesty King William, whom God hath sent to be the Restorer of our lost Liberty;¹⁷⁷

We zien hier dat Andrew Burnett, 'Minister of the Gospel' en schrijver van deze biddagpreek, zijn publiek ervan probeerde te overtuigen dat Willem III wel degelijk het 'Divine Right' bezat, en hiermee de claim van Willem III op de Engelse troon, zeker na het overlijden van Mary II in 1694, probeerde te versterken.

Ook in andere pamfletten uit Engeland zien we dit terug. In een van de Engelse gedichten over dit complot wordt Willem III beschreven als *The God like Prince, sway'd by more generous fates*¹⁷⁸ en in *A Continuation of the history of the Plot*, een pamflet in de vorm van een briefwisseling, schreef een van de vrienden: 'Amongst the many Providences that have attended His Sacred Majesty, which seems to point and design him a Darling of Heaven. I shall insert one passage in the prophet Daniel, which to the curious, will be extreamly worth observation'¹⁷⁹, which seems peculiarly prophetick to King William. De schrijver verwees hiermee naar twee verzen uit het boek van Daniël uit het Oude Testament.

177

Burnet, *A Sermon preach'd at Barbican*, p. 15.

178

A Poem upon occasion of the Happy Discovery of the Late Horrid Plot against the Life of His most Sacred Majesty (Londen, 1696) p. 2.

179

A Continuation of the History of the Plot, p. 5.

Daniël, Hoofdstuk 12

Vers 11: Vanaf het ogenblik dat het dagelijks offer gestaakt wordt en de huiveringwekkende gruwel wordt opgericht zullen er twaalfhonderd negentig dagen verlopen.

Vers 12: Gelukkig wie volhardt en dertienhonderd vijfendertig dagen bereikt!¹⁸⁰

De schrijver van dit pamflet beargumenteerde dat Willem III wel degelijk door God gezonden was, dat de Glorious Revolution een voorbode was van God. De schrijver stelde dat:

'Tis remarkable that from April the 23th, 1685, the day of King James his Coronation, to the 8th of November, 1688, when King William landed at Torbay, is exactly 1290 days, and from his landing to his coming to St. James is just 45 days, which added to the former number, makes completely the last number viz. 1335, even to one day.¹⁸¹

In dit pamflet werd de Glorious Revolution dus beschreven als een profetische gebeurtenis waar in de bijbel al over gesproken werd. Volgens de schrijver kan het geen toeval zijn dat een profeet, zo veel eeuwen geleden, een voorspelling heeft gedaan die perfect van toepassing is op deze revolutie. Volgens de schrijver bestond er dan ook geen twijfel dat Willem III door God aangewezen was als koning.

In het nieuws uit de Republiek zien we echter een totaal ander beeld van Willem III. Hoewel Willem III in 1672 als grote verlosser werd binnengehaald om de Republiek te beschermen tegen Louis XIV, zien we het beeld van Willem III als door God gezonden nauwelijks terug. Er zijn slechts twee pamfletten waarin de daden van Willem III gekoppeld werden aan goddelijk interventie. Het eerste pamflet uit de Republiek waarin gesproken werd van Goddelijke interventie, is *De Konst om Koningen te vermoorden*. In dit pamflet

180

Katholieke bijbelstichting Boxtel, *De Bijbel uit de grondtekst vertaald* (Boxtel, 1975) p.1307, 1308.

181

A Continuation of the History of the Plot, p. 5.

werd beschreven hoe Willem III 'door de Goddelyke voorsienigheyt ondersteunt zijnde'¹⁸² de oversteek naar Engeland maakt om het land te redden van de wreedheden van James II. Dit pamflet is echter een kopie van een het Engelse pamflet *The Art of Assassinating King*, en geeft daarmee ook de ideeën uit Engeland weer, en niet zozeer die van de schrijvers uit de Republiek. Het tweede pamflet is *Neerlands-Blytschap*, een gedicht geschreven door Johan van Eck en uitgegeven in Arnhem. In deze tekst vinden we ook iets terug over deze thematiek.

GOD wil den Koning dan behoeden, en behouden,
GOD zy hem tot schild, en schuyt-plaats in de Nood,
GOD stel hem in 't getal der af-geleevde Ouden,
En sla zijn vyand met een onverwagte Dood.¹⁸³

Buiten deze twee pamfletten werd er in de Republiek zo goed als niet gesproken over Willem III als een instrument van God of dat hij door God gezonden was. Zelfs in *De vervloekte Konings-moord*, de biddagpreek van Daniel le Roy, werd hier niet over gesproken. Hierin werd alleen de vergelijking gemaakt tussen Willem III en Ahasveros.

We zien dit ook terug als we alleen al kijken naar de titels van de pamfletten. Van de acht Engelse pamfletten waarin de naam van Willem III in de titel wordt genoemd, wordt hij in vijf van deze titels aangeduid als 'His Most Sacred Majesty.' In de pamfletten uit de Republiek wordt hij slechts in een pamflet aangeduid, het bovenstaande *Neerlands-Blytschap*, als 'De geheiligde persoon van Zijne Majesteyt.' In de vijf andere pamfletten waarin zijn naam in de titel verschijnt, wordt Willem III slecht genoemd als 'Koninklijke Majesteit', 'Koning van Engeland' of 'Brittannische Majesteyt.'

Dit gebrek aan goddelijke voorziening kan heel goed te maken hebben met de

182

De Konst om Koningen te vermoorden, p. 12.

183

Van Eck, *Neerlands-Blytschap*, p.6.

ideeën van 'Divine Right', het goddelijk recht om te heersen. In de Republiek is er geen enkele reden om het idee van 'Divine Right' te genereren. Hoewel het stadhouderschap erfrechtelijk toebehoorde aan de afstammelingen van Willem van Oranje, werd de stadhouder aangewezen door de Staten Generaal, en was het allerm minst een positie bij de gratie van God. Daarbij hadden de verenigde Nederlandse gewesten nog nooit een koning van Nederlandse bodem gehad, en werd het idee van 'Divine Right' veelal geassocieerd met het katholieke absolutisme. Een absolutisme waarvan Louis XIV het duidelijke voorbeeld was.

Hier kunnen we echter ook de link trekken met de vergelijking van Willem III en Julius Caesar. Hoewel dit beeld in de pamfletten in de Republiek een positieve vergelijking was, waarin Willem III gezien werd als een veldheer die qua militaire overwinningen en glorie de gelijke was, zo niet groter was dan Caesar, werd Caesar in 44 v.Chr. vermoord vanwege zijn persoonlijke heerschappij en uit angst dat hij het koningschap ambieerde.¹⁸⁴ Het beeld van Willem III als instrument van God en de ideeën van het 'Divine right' zou tot gevolg kunnen hebben dat het idee ontstond dat Willem III naast de Engelse troon wellicht ook het Nederlandse koningschap ambieerde.

In tegenstelling tot de Republiek had Engeland wel een lange geschiedenis van Engelse koningen die heerste volgens het principe van 'Divine right.' Willem III had echter de kroon aangeboden gekregen van het Engelse parlement, en bezat daardoor dus niet het 'Divine Right.' James II regeerde echter wel volgens het idee van het Divine Right, maar er ontstond ook het beeld van katholiek absolutisme, het beeld dat James II wilde regeren zonder parlement en geen rekening hield met de rechten van het Engelse volk. In 1696, in het licht van koningsmoord, zien we dat de auteurs toch probeerden om Willem III de status van goddelijk vorst te geven. De discussie ging niet meer over het wel of niet regeren volgens het 'Divine Right', maar over wie dit recht bezat, en James II, die zijn troon verlaten had, had dit goddelijk recht verloren. De schrijvers van deze pamfletten probeerden de ideeën van het 'Divine Right' te gebruiken om de claim van Willem III op de Britse troon te verstevigen, zeker na het overlijden van Willems vrouw en dochter van James II, Mary II, en een gevoel van continuïteit te creëren met de voorgaande Engelse vorsten.

184

Het Publiek

Tot zover hebben we gekeken naar de manier waarop de hoofdrolspelers van dit complot, Louis XIV, James II en Willem III, in het Nederlandse en Engelse nieuws geportretteerd werden. In dit hoofdstuk zal gekeken worden naar wie het publiek was en hoe dit publiek zelf in de pamfletten naar voren kwam. Hoe werd de bevolking van de Republiek beschreven door de Engelse pamflet schrijvers, hoe werd het Engelse volk beschreven door de Nederlandse schrijvers, en hoe keken deze schrijvers naar hun eigen publiek?

Als we willen bepalen aan wie een pamflet gericht was, kunnen we veel informatie halen uit de inleiding, hoewel lang niet alle auteurs hun pamflet van een inleiding hadden voorzien. Sommige auteurs waren heel duidelijk aan wie het pamflet gericht was. Zo werd het gedicht *Vreugdegalm Uitgeboezemd* door de auteur H. Bentem opgedragen aan de heer Hendrik Hooft, de drost van Muiden.¹⁸⁵ Of de auteur dit gedicht ook geschreven had in opdracht van de heer Hooft is onduidelijk.

Myn Zangnimf was belust Vorst Wilhem te begroeten,
Dat wonder deezer eeuw zoo Heyliglyk gered,
Maar dersde in 't bor'ger kleed die Heilzon niet ontmoeten,
Ten zy uw groote naam haar glans had bygezet¹⁸⁶

De auteur schrijft dat zijn gedicht bedoeld was als lofzang voor Willem III, maar waarschijnlijk opgedragen aan de drost van Muiden. Het is onduidelijk of de lofzang ook echt voor Willem III bedoeld was, of dat die passage eerder tot doel had om de loyaliteit

185

J. Koning, *Geschiedenis van het Slot te Muiden en Hoofts Leven op Hetzelfde*; door Jacobus Koning (Amsterdam, 1827) p. 116.

186

Bentem, *Vreugdegalm Uitgeboezemt*, p. 2.

van de schrijver of de drost te tonen.

Daniel le Roy beschreef ook duidelijk aan wie zijn biddagpreek *De Vervloekte Koninksmoord* was opgedragen. Donald Haks schrijft in zijn boek *Vaderland en Vrede* dat menig dominee in een woord vooraf beweerde dat hij tot publicatie van zijn preek was overgegaan op verzoek van leden van zijn gemeente.¹⁸⁷ Dit zien we terug in de preek van Le Roy, welke ook door Haks genoemd wordt. In zijn inleiding richtte Le Roy het woord aan de 'Edele, Hoog-achtbare, Wyse, seer Voorsienige Heeren, Burgermeesteren, Schepenen, en Raden Der Stad Nymegen.' Le Roy schreef dat hij op verzoek van verscheidene van deze heren besloten had zijn biddagpreek te publiceren. Zijn preek zelf was echter niet specifiek gericht aan deze heren, maar aan het gewone publiek. Ditzelfde gold voor de gepubliceerde versie die in Amsterdam werd uitgegeven en die buiten de religieuze boodschap de lezer ook van nieuws voorzien hebben.¹⁸⁸

Net zoals het gedicht *Vreugdegalm Uitgeboezemt*, is ook het Engelse gedicht *A Poem upon occasion of the Happy Discovery* opgedragen aan een heer, in dit geval de heer van Dorset, een county in het zuiden van Engeland. De auteur, wiens naam onbekend is, laat echter niets weten over zijn intenties of waarom hij dit gedicht geschreven heeft.

My following Muse, more humble in het Strains,
Attempts no Goal upon the crowded Plains.¹⁸⁹

De auteur had in zijn gedicht wel dezelfde mening over bijvoorbeeld Louis XIV of Willem III zoals we in de voorgaande hoofdstukken gezien hebben. Het is echter onduidelijk waarom hij dit gedicht opdroeg aan de Heer Dorset. Het is ook hier niet onwaarschijnlijk dat de schrijver dit gedicht had geschreven in opdracht van zijn heer. Het kan ook zijn dat de

187

Haks, *Vaderland en Vrede*, p. 88.

188

Haks, *Vaderland en Vrede*, p. 89.

auteur slechts een goede indruk probeerde achter te laten. Doordat de auteur zijn naam niet noemde, is het onmogelijk te achterhalen wat zijn redenen waren voor dit pamflet, of zijn positie ten opzichte van zijn heer.

Hoewel deze pamfletten gericht zijn aan een bepaald publiek, een heer dan wel een stadsraad, werden ze vervolgens wel gepubliceerd, wat aantoonde dat ofwel de schrijver zelf, of de heer waaraan hij gericht was, besloot dat het pamflet toegankelijk moest zijn voor het grotere publiek, het was dus belangrijk dat het publiek kennis nam van de informatie en overtuigd werd van het standpunt van de schrijver. De meeste pamfletten, voor zover we dat kunnen achterhalen, waren bedoeld voor het grote publiek. Dit zien we bijvoorbeeld terug in *A Jerk for the Jacks*. De auteur heeft zijn pamflet gericht aan 'the whole English Nation.'¹⁹⁰ Hoewel de auteur vervolgens schreef dat hij hier alleen de medestanders van Willem III mee bedoelde, is het wel duidelijk dat dit pamflet geschreven was om door het grote publiek gelezen te worden.

Hetzelfde gold voor *A true History of the Horrid Conspiracy*. Hierin vermeldde de auteur dat zijn pamphlet een verslag is van alles wat er sinds de ontdekking gebeurd was, beschrijvingen van de hoorzittingen van de opgepakte samenzweerders en de meest opmerkelijke gebeurtenissen die zich voorgedaan hebben.¹⁹¹ De auteur gaf in zijn pamflet echter geen waardeoordeel over wat er gebeurd was, hij beschreef enkel de gebeurtenissen op een zo objectief mogelijke manier. Dit pamflet was duidelijk bedoeld om slechts informatie te geven aan het grotere publiek. De schrijver vond het belangrijk dat het publiek een zo compleet mogelijk beeld kreeg van de gebeurtenissen, zonder het waardeoordeel dat door veel schrijvers wel werd gegeven.

De meeste pamfletten uit Engeland werden uitgegeven om gelezen te worden door

189

A Poem upon occasion of the Happy Discovery, p. II.

190

A Jerk for the Jacks, p. III.

het grote publiek. Hoewel dit in de Republiek moeilijker is vast te stellen, kunnen we er ook hier van uit gaan dat de meerderheid van deze pamfletten bedoeld was om door een groot publiek gelezen te worden. De Republiek had een lange geschiedenis van geprint nieuws. Pamfletten waren overal te koop, bedoeld om door een groot publiek gelezen te worden en veelal om dit publiek te overtuigen van een bepaald politiek standpunt.¹⁹² Ook de relatie tussen de Republiek en de omliggende staten werd met grote interesse gevolgd door het Nederlandse publiek, vooral ten tijden van oorlog wanneer de veiligheid en welvaart van de Republiek op het spel stond.¹⁹³

Haks gebruikt het beleg van Namen in 1695 als voorbeeld om te bepalen wie het publiek was van dit soort nieuws. Haks stelt dat er nauwelijks sociale groepen waren die uitgesloten werden van de lijnen van communicatie, behalve wellicht de armste bewoners van stad en platteland. Hoewel het nieuws over de belegering van Namen veelal van mond op mond ging, was deze gebeurtenis een uiting van massale communicatie voor en door

191

A true History of the Horrid Conspiracy, p. II.

192

F. Deen, D. Onnekink en M. Reinders, 'Pamphlets and Politics: Introduction', In: dezelfde, *Pamphlets and Politics in the Dutch Republic* (Leiden, 2011) p. 3-12.

193

G. de Bruin. 'Political Pamphleteering and public opinion in the age of De Witt (1653 – 1672)' In: F. Deen, D. Onnekink & M. Reinders. *Pamphlets and Politics in the Dutch Republic*. (Leiden. 2011) p. 64-68.

een groot publiek.¹⁹⁴

We mogen er dus wel van uitgaan dat het complot van 1696 ook een gebeurtenis was waar een groot publiek over sprak. De meerderheid van de pamfletten in de Republiek waren bedoeld om door een groot publiek gelezen te worden, door iedereen met geld om een pamflet te kopen en als we kijken naar de inhoud van deze pamfletten is het niet moeilijk vast te stellen voor welk politiek doel deze bedoeld waren.

Als we gaan kijken naar de manier waarop de auteurs spraken over het Engelse en Nederlandse volk, zien we dat het aanbod hierin helaas zeer beperkt is. Er zijn slechts zeer weinig pamfletten waarin de schrijver rechtstreeks tot zijn publiek sprak of waarin de schrijver oordeelde over het Engelse of Nederlandse volk. Het enige Engelse pamflet waarin dit gebeurd, is in *A Jerk for the Jacks*. In Engeland was in deze periode altijd weerstand tegen de oorlog met Frankrijk. Onder het Engelse publiek bestond het beeld dat deze oorlog een oorlog van de Republiek was, en dat Engeland geen rede had om mee te vechten in deze oorlog. Het idee bestond zelfs dat Engeland door de Republiek gebruikt werd. Willem III zou Engelse middelen gebruiken om de Republiek te redden van Louis XIV.

In de inleiding van *A Jerk for the Jacks* probeerde de schrijver dit idee van de Nederlanders weg te nemen. 'These are the Fools that are continually railing against, and damning the Dutch, though I think they have more reason to bless 'em, that is, to speak well of 'em.'¹⁹⁵ De schrijver stelt dat de Engelsen en Nederlanders juist samen moeten werken en trouw moeten zijn aan elkaar tijdens deze oorlog. Het is belangrijk dat zowel Engeland als de Nederlanden een groot leger hebben want anders zou de 'common Enemy of

194

Haks, *Vaderland en Vrede 1672-1713*, p. 187.

195

A Jerk for the Jacks, p. IV.

Christendom' succes boeken in zijn pogingen om Europa te overheersen.¹⁹⁶

De schrijver probeerde niet alleen het Engelse volk te overtuigen dat samenwerking tussen Engeland en de Republiek noodzakelijk is, maar ook de onvrede bij het Engelse volk weg te nemen. Bij delen van de Engelse bevolking heerste het idee dat de Republiek de middelen van Engeland misbruikt terwijl zij zelf juist alleen maar rijker werden van de oorlog. De schrijver probeerde dit beeld weg te nemen door de Nederlanders juist te prijzen voor hoe zij zich opstelden in deze oorlog.

'tis but little short of a Miracle that they have not been ruin'd before now; so small a State, and such a handful of people maintain so vast an army, and so considerable a fleet, (besides

the nourishment they give to some feeble members of the Union, without which they could no longer subsist) for so many years together, without slugging or giving way, rather continually encreasing, and bringing better and more numerous troops into the field, to beard the bear, and support their poor Allie Don Predro with his whiskers, who had long since become a prey to his treacherous Neighbour, (the French.)¹⁹⁷

We zien dat de schrijver erg zijn best deed er voor te zorgen dat zijn publiek een positief beeld kreeg van de Republiek. Volgens de schrijver is het bijna een wonder hoe de Nederlandse Republiek al deze jaren heeft kunnen bestaan. Niet alleen brengen zij een sterk leger in het veld, maar ze slagen er ook nog in om naast hun eigen veiligheid, ook hun bondgenoten op allerlei manieren te helpen. En als de Nederlanders er in slaagden om in tijden van oorlog alsnog economisch gewin te maken, is dat alleen maar bewonderenswaardig. 'If the Dutch are too cunning in commerce for us, 'tis our misfortune, not their fault.'¹⁹⁸

Volgens de schrijver is het dan ook absoluut niet verstandig wanneer het Engelse

196

Ibid, p. IV.

197

Ibid, p. V, VI

volk zich tegen de Nederlanders zou keren. De Nederlanders waren 'Our Friends and Allies in strict league with us.' Voor beide landen staat alles op het spel, dus moeten Engeland en de Republiek elkaar gebruiken en samenwerken om deze oorlog tot een goed einde te brengen. Wanneer een van de twee een afzonderlijke vrede sluit, betekend dat automatisch het einde voor de ander.¹⁹⁹

De schrijver vroeg in deze inleiding het Engelse volk dus om de handen in een te slaan met de republiek en samen te werken zodat de koning (Willem III) de glorieuze alliantie op het vasteland kon ondersteunen en Europa bevrijden van het Gallische monster.²⁰⁰ Hier zien we ook het beeld terugkomen van een gemeenschappelijke vijand, niet alleen van Engeland en de Republiek, maar van heel Europa. De schrijver concentreerde zich echter niet op de katholieke dreiging van Frankrijk. Het idee van een gemeenschappelijke vijand is eerder het resultaat van de expansiedrang van Louis XIV, dan van zijn wens om katholicisme te verspreiden. In de eerdere hoofdstukken zagen we al dat er in Engeland geprobeerd werd om de Negenjarige oorlog, en het complot van 1696, niet als een religieuze oorlog te beschrijven, en dat zien we hier weer terug.

Helaas is dit pamflet slechts het enige pamflet in de selectie voor dit onderzoek,

198

Ibid, p. V, VI

199

Ibid, p. V, VI.

200

Ibid, p. IV.

waar dit soort ideeën uitgesproken worden. Het is dus niet representatief voor de mening van de schrijvers in het algemeen, of de boodschap die zij wilden overbrengen op hun publiek. Het geeft echter wel aan dat er daadwerkelijk schrijvers waren, hoe gering hun aantal ook was, die zich bewust waren van deze onvrede onder het Engelse volk, en van mening waren dat de Nederlanders en Engelsen gezamenlijk moesten optreden tegen de katholieke dreiging. We zagen in *The Royalist Republic* van Helmer Helmers al dat er tijdens de Engelse Burgeroorlog ideeën in de pamfletten ontstonden tussen Engeland en de Republiek, over een gemeenschappelijke vijand en een gemeenschappelijk doel in het weerstaan van de dreiging van het katholicisme. We zien ook in deze periode dat er Engelse schrijvers waren, al is het slechts een enkeling, die dit idee van een gemeenschappelijke vijand, in dit geval in het katholiek absolutisme van Louis XIV, proberen te generen of te verstevigen onder het Engelse publiek.

In de Republiek zien we dit echter minder terugkomen. Ook in de Republiek was het aantal schrijvers dat rechtstreeks tot en over het publiek sprak zeer beperkt. De enige Nederlandse schrijver die rechtstreeks tot en over het Engelse publiek sprak was Daniel Le Roy in zijn biddagpreek *De Vervloekte Koningsmoord*.

Britse Onderdanen, had ik u liever hier mede onder de meenigte mijner veelgeliefde toehoorderen, ik zoud u te gemoete voeren: ziet wat groot heil de Godlijke goedheyd, aan uw lieden in dese dagen heeft bewesen / wanneer hy soo vervloekten aanslag, op het dierbaar leven van u Koning, door u en zijne Vyanden gesmeet / soo tijdig ontdekt, en soo wonderlijk verydelt heeft.²⁰¹

De boodschap die Le Roy aan het Engelse volk gaf was echter veel minder gericht op samenwerking tussen Engeland en de Republiek, zoals in Engeland. Le Roy beschrijft voornamelijk dat het Engelse volk dankbaar moet zijn dat deze aanslag vrijdeld werd. 'Britse onderdaanen dit verplicht u tot de aldergrootste dankbaarheid aan God. [...] Dit verplicht u tot de grootste verbintnisse aan uwen koning.'²⁰² Le Roy beschreef hoe de Engelse glorie en godsdienst aan de afgrond en de Anglicaanse op instorten stond. Dat stond het Engelse volk te wachten wanneer dit complot was geslaagd, en daarom moest het Engelse volk dankbaar zijn en zich vereerd voelen dat zij zo een groot koning hadden, die de

201

held van het Christendom was.²⁰³

Deze boodschap is nagenoeg gelijk aan de boodschap die Le Roy aan de Nederlanders gaf. 'Vrye Nederlanders, kond ik mede tegenwoordig tot u alle spreken / 'k soud u toeroepen / ziet wat groot heil, de Godlijke goedheyd aan uw lieve Vaderland in dese voorledene dagen bewesen heeft'²⁰⁴ Ook hier hamerde Le Roy op de noodzaak om dankbaar te zijn dat God dit complot tegen de stadhouder verijdeld had.

We zien dat er in Engeland schrijvers waren die de positie van de Nederlanders probeerden te verdedigen tegenover het Engelse publiek. Ook zagen we in de eerdere hoofdstukken al de argumenten die veel schrijvers gebruikten om deze oorlog tegen Frankrijk te rechtvaardigen voor het Engelse publiek. De schrijver van het Engelse pamflet *A Jerk for the Jacks* had als doel om de relatie tussen de Engelsen en de Nederlanders te verbeteren. Hij probeerde om het negatieve beeld van de Nederlanders wat heerste onder delen van de Engelse bevolking te verbeteren en zo het idee van samenwerking en broederschap te generen. Le Roy hamerde in zijn biddagpreek echter alleen maar op dankbaarheid dat het complot verijdeld was. Het Engelse en Nederlandse volk moest dankbaar zijn dat God het leven van de koning gespaard had. Dus hoewel het aantal zeer

202

Le Roy, *De Vervloekte Koningsmoord*, p. 36.

203

Ibid, p. 37.

204

Ibid, p. 38.

gering was, waren er wel degelijk schrijvers die het idee van vriendschap en broederschap tussen Engeland en de Republiek probeerden te generen of te verstevigen.

In de Nederlanden zien we echter dat dit idee van een gemeenschappelijk doel tussen Engeland en de Republiek niet naar voren komt in de pamfletten. Hier is echter een logische verklaring voor. De Negenjarige Oorlog was niet de eerste oorlog tussen de Republiek en Frankrijk. Het gevaar van het Rampjaar, 1672, zal nog vers in het geheugen gelegen hebben bij het Nederlandse volk en de Republiek had vanaf dat moment altijd de dreiging gevoeld van Louis XIV. Het Nederlandse volk hoefde dan ook niet overtuigd te worden van de noodzaak van deze oorlog, of van de samenwerking met Engeland.

De relatie tussen Engeland en de Republiek was echter wel een moeizame. Engeland en de Republiek waren bondgenoten tijdens de Nederlandse Opstand tegen de Spaanse Habsburgers, en zowel de Engelse koning als het Engelse parlement zochten in de Republiek een bondgenoot tijdens de Engelse Burgeroorlog. In de tweede helft van de zeventiende eeuw werden er echter drie zeeoorlogen uitgevochten tussen Engeland en de Republiek.

Hoewel Engeland in 1672 aan de kant van Frankrijk had gevochten tijdens de Derde Engels-Nederlandse Zeeoorlog, was Frankrijk de grote vijand van de Republiek en Engeland en de Republiek waren weer bondgenoten vanaf het moment dat Willem III de Engelse troon overnam. Met het oog op de dreiging van de aartsvijand van de Republiek, Louis XIV, is het niet vreemd dat de ideeën van een gemeenschappelijke vijand en samenwerking tegen de katholieke dreiging van Frankrijk in de Republiek een stuk sterker verankerd waren dan in Engeland.

Samenvatting en Conclusie

In 1688 maakte de stadhouder van de Republiek, Willem III, met zijn leger de oversteek vanuit de Republiek naar de Britse eilanden. Tijdens deze gebeurtenis, die later bekend zou komen te staan als de Glorious Revolution, vluchtte de Engelse koning James II naar Frankrijk en besteeg Willem III samen met zijn vrouw Mary II Stuart de Engelse troon en betrok Engeland op deze manier in de oorlog tegen Frankrijk. Het Jacobite Assassination Plot van 1696, een poging om James II aan het hoofd van een Frans invasie leger terug te krijgen op de Engelse troon, was de laatste van een serie pogingen van James II en zijn volgelingen om Willem III te vermoorden en de Engelse kroon terug te krijgen bij James II.

In deze scriptie is gekeken naar het effect van deze vrijdelde moordaanslag in de publieke opinie van zowel Engeland als de Republiek. We hebben gekeken naar de manier waarop de hoofdpersonen van dit complot, Louis XIV, James II en Willem III, geportretteerd werden in de pamfletten, welke betekenis er aan hen werd gegeven, en waar dit van elkaar verschilde.

Hoewel het merendeel van de auteurs van deze pamfletten onbekend is, hebben we gezien dat zij wel allemaal de kant van Willem III kozen. Er zijn geen pamfletten waarin de ideeën van de Jacobites besproken werden, of waarin het beleid van Willem III aangevallen werd. Hierdoor komen veel van de ideeën uit de verschillende pamfletten met elkaar overeen.

Als we gaan kijken naar de manier waarop de verschillende hoofdpersonen in het nieuws werden gebracht, zien we grote overeenkomsten tussen Engeland en de Republiek, maar we zien ook grote verschillen. In zowel de Engelse als de Nederlandse pamfletten werd Louis XIV aangewezen als de grote schuldige van het complot van 1696. Hoewel het de Jacobites waren die het complot op touw hadden gezet om zo James II in staat te stellen zijn troon te heroveren, werd Louis XIV en niet James II gezien als het grote gevaar voor Willem III en de vrijheid van zowel Engeland als de Republiek. Het idee dat James II niets had kunnen doen zonder de hulp van Louis XIV, zien we in beide landen terug komen.

Donald Haks heeft in zijn boek *Vaderland en Vrede 1672-1713* al gesproken over de argumenten die de Staten Generaal gebruikte om de inval in Engeland in 1688 te rechtvaardigen. Willem III en Louis XIV werden door de Staten Generaal als tegenpolen voorgesteld in een strijd tussen goed en kwaad. Louis XIV was de koning die streefde naar een universele monarchie in Europa of zelfs de hele wereld. Louis was er op uit om de Republiek en zijn religie te vernietigen en schuwde geen enkel middel om zijn doel te

bereiken, tot aan het sluiten van een verbond met de Turkse Sultan aan toe.²⁰⁵ Ditzelfde beeld wordt door Tony Claydon beschreven in zijn werk over de propagandacampagne van Willem III in 1688.²⁰⁶

We hebben gezien dat dit beeld wat gecreëerd werd in 1688, nog steeds bestond in de pamfletten van 1696. Het idee dat Louis XIV een groot gevaar was voor Engeland en de Republiek, was in de pamfletten van beide landen hetzelfde. Het verschil zit hem echter in de manier waarop dit gevaar van Louis XIV beschreven werd in de pamfletten. We zagen in de pamfletten van de Nederlandse Republiek dat het beeld van Louis XIV tussen 1688 en 1696 nauwelijks veranderd was. Louis werd beschreven als de grote vijand van een Europa, een slecht christen en een gevaar voor zowel katholieken als protestanten. Dit is hetzelfde beeld dat Willem III in 1688 al tijdens zijn propagandacampagne gebruikte om de oorlog tegen Frankrijk te rechtvaardigen voor het Engelse volk. In de Republiek bleef dit beeld bestaan. Louis XIV was de aartsvijand van Willem III en de Republiek, en de Nederlanders, die al sinds 1672 de constante dreiging van Frankrijk voelden, hadden nauwelijks motivatie nodig voor deze oorlog.

In Engeland zien we echter dat dit beeld van Louis in 1696 niet meer voldoende was. De Glorious Revolution van 1688 werd gesteund om de rechten en vrijheden van het Engelse volk te beschermen, maar grote delen van de Engelse bevolking waren tegen de inmenging in de oorlog met Frankrijk, die voornamelijk gezien werd als een Nederlandse oorlog. Het idee bestond dat Engeland geen enkele reden had voor deze oorlog en dat de Engelse middelen alleen maar gebruikt werden om de oorlog van de Republiek uit te

205

Haks, *Vaderland en Vrede 1672-1713*, p. 93.

206

Zie hiervoor de boeken van Tony Claydon: *Willem III, the Godly Revolution* en *Europe and the Making of England*.

vechten. Het bestaande beeld van Louis XIV uit 1688 was niet meer voldoende. Om het publiek te overtuigen moest de propaganda aangepast worden, en er vond dan ook een verandering plaats in de manier waarop Louis XIV geportretteerd werd. Om de Engelse bevolking achter de oorlog te scharen werd het gevaar van Frankrijk extra benadrukt en Louis XIV in een nog kwader daglicht gesteld. Het beeld van Louis XIV als de grote vijand van Europa werd doorgetrokken tot een niveau waarin hij beschreven werd als een barbaar en een monster. Waar Louis XIV in 1688 al regelmatig de 'Grote Turk' werd genoemd, werden in 1696 zelfs de Turken beschouwd als een eervoller en betrouwbaarder volk.

Waar het beeld van Louis XIV in Engeland en de Republiek verschilde, was het beeld van James II hetzelfde. In beide landen werd James II gezien als een absolutistisch koning die alleen maar zijn eigen macht wilde vergroten door de rechten van de bevolking, het recht van vrije godsdienst en de rechten van het House of Parliament te vernietigen. Zijn volgelingen, de Jacobites, werden echter wel anders verbeeld in de pamfletten. Hoewel James II een katholiek was, waren veel van de Jacobites protestant en zelfs lid van de Anglicaanse Kerk. In de pamfletten uit Engeland werd dit onderscheid duidelijk gemaakt. Willem III wilde in Engeland zijn strijd tegen James II en de Jacobites namelijk niet voeren in het kader van een religieuze oorlog tussen katholieken en protestanten. Niet alleen heerste er onder de Jacobites het idee dat Willem III de Anglicaanse Kerk vernietigd zou hebben. Na 1688 stelde Willem III zijn eigen Nederlandse theologen aan het hoofd van de Anglicaanse Kerk, en deze waren veelal calvinistisch. Maar door de nadruk op een religieus conflict te leggen, zou Willem III bovendien ook de aandacht vestigen op het feit dat hij niet het 'Divine Right' bezat, het door God gegeven recht om te heersen. Willem III was aangesteld door het parlement, bezat daardoor niet het Divine Right, maar had juist een koning die wel het Divine Right bezat, James II, van de troon verstoten. Liever vestigde Willem III dan ook de aandacht van het publiek op de stelling dat James II de Engelse rechten probeerde te vernietigen, en dat hij zelf kwam om deze rechten te verdedigen.

In de Nederlanden zien we echter een compleet ander beeld van de Jacobites. In de Republiek werd namelijk geen enkel verschil gemaakt tussen de katholieke en protestantse leden van de Jacobites. In de Nederlandse pamfletten werden al deze groepen aangeduid als Papen, als katholieken. In Nederland kwam de grootste dreiging uit het katholieke Frankrijk, en het gevaar van de Jacobites werd op deze manier gelijk gesteld aan de dreiging van het katholiek absolutisme, dat belichaamd werd door Louis XIV.

We zien in de Engelse pamfletten echter wel, dat de schrijvers in 1696 een poging deden om Willem III te voorzien van dit divine right. In de Engelse pamfletten werd Willem III veelal als een instrument van God beschreven. His Sacred Majesty is een titel die in vele

Engelse pamfletten aan Willem III gegeven werd. Hoewel Willem III de Engelse kroon aangeboden kreeg van het Engelse parlement, werd toch de indruk gewekt dat hij het recht om te heersen van God ontvangen had. Het complot van 1696 werd in de pamfletten door goddelijke interventie verijdeld en de Jacobites gingen met deze poging dus tegen de wil van god in. Hierdoor ging de discussie niet meer over het wel of niet regeren met divine right, maar juist wie het divine right bezat. Aangezien James II de Engelse troon verlaten zou hebben, had hij dit recht verspeeld. Door Willem III te voorzien van dit recht, verstevigde de auteurs zijn claim op de Engelse troon.

Hierin zien we ook weer een groot verschil met de pamfletten uit de Republiek. Toen Willem III in 1672 aangesteld werd als stadhouder, werd hij binnengehaald als de grote verlosser, het instrument van God dat de Republiek zou redden van Louis XIV. In 1696 is dit beeld echter verdwenen. Hoewel Willem III wel degelijk beschreven werd als de held van het christendom, werd hij aangesteld door de Staten Generaal, en we zien dat de Nederlandse schrijvers geen poging deden om hem te voorzien van enige vorm van goddelijk recht. Niet alleen was de claim van Willem III op het stadhouderschap niet afhankelijk van het divine right, maar dit te suggereren zou ook tot gevolg kunnen hebben dat het idee ontstond dat Willem III in de Republiek wellicht meer ambieerde dan alleen maar het stadhouderschap.

In 2011 kwam Helmer Helmers in zijn proefschrift *the Royalist Republic* met zijn theorie over de Anglo-Dutch Public Sphere. Tijdens de Engelse Burgeroorlog ontstond er in de Nederlandse en Engelse pamfletten een gevoel van identificatie tussen Engeland en de Republiek. De Republiek en Engeland zouden als leidende protestantse naties samen moeten werken tegen de katholieke krachten, want wanneer een van beide zou vallen in de strijd tegen het katholicisme, zou de ander hetzelfde lot ondergaan. Met de troonsbestijging van Willem III in 1688 lijkt deze anglo-dutch public sphere een hoogtepunt te krijgen. Niet alleen hadden Engeland en de Republiek in deze periode hetzelfde staatshoofd, maar beide overheden hadden ook een goede rede om dit gevoel van identificatie te generen.

Als we kijken naar de manier waarop deze 'Anglo-Dutch Public Sphere' zich ontvouwde in het nieuws, valt ons een ding op. Hoewel veel Engelse pamfletten hun weg naar de Nederlandse publieke sfeer vonden, was dit andersom niet het geval. Pamfletten uit de Republiek werden niet in Engeland vertaald en uitgeven, wat vreemd is gezien de geschiedenis van nieuws en cultuur overdracht tussen Engeland en de Republiek.

In *Going Dutch* Beschrijft Lisa Jardine al de relatie tussen Engeland en de Republiek en de manier waarop culturele, intellectuele en politieke ideeën en visies zich verspreidden tussen Engeland en de Republiek. In 1688 waren Engeland en de Republiek op deze

gebieden al nauw met elkaar verweven en Jardine beargumenteert dat de Glorious Revolution daardoor meer weg had van een fusie dan een invasie.²⁰⁷

Ook Hugh Dunthorne behandelde de relatie tussen Engeland en de Republiek. Dunthorne beschrijft in zijn boek *Britain and the Dutch Revolt* hoe nieuws uit de Nederlanden naar Engeland kwam ten tijden van de Nederlandse Opstand tussen 1566 en 1648. Hoewel Engelse pamfletdrukkers op sommige gebieden gecensureerd werden, bijvoorbeeld als het ging om pamfletten over kerk en staat, kon buitenlands nieuws zo goed als vrij gepubliceerd worden en was hier ook veel vraag naar. Tussen 1566 en 1584 waren 36 van de Engelse pamfletten over de Nederlandse Opstand vertaald uit het Nederlands of Frans, de twee hoofdtalen in de Republiek en tot aan het einde van de Tachtigjarige Oorlog werden Nederlandse pamfletten vertaald en uitgegeven in Engeland.²⁰⁸

Al voor 1688 verspreidden nieuws en culturele ideeën zich over en weer tussen Engeland en de Republiek. Waarom de Nederlandse pamfletten uit 1696 niet in Engeland uitgegeven werden is echter logisch te verklaren. Waar de Engelse auteurs ten tijden van de Tachtigjarige Oorlog zeer geïnteresseerd waren in het buitenlandse nieuws afkomstig uit de Republiek, was het complot van 1696 echter een binnenlandse aangelegenheid. Engelse schrijvers waren niet afhankelijk van het nieuws uit de Republiek, om op de hoogte te blijven van de gebeurtenissen. Dit is waarschijnlijk de reden dat Nederlandse pamfletten niet vertaald werden in Engeland. Auteurs in de Republiek waren echter wel afhankelijk van berichten uit Engeland om op de hoogte te blijven van de gebeurtenissen, en het vertalen van Engelse pamfletten was een snelle manier om het publiek op de hoogte te stellen van deze gebeurtenissen.

207

Jardine, *Going Dutch*, p. 349 – 351.

208

H. Dunthorne, *Britain and the Dutch Revolt 1560-1700* (Cambridge, 2013) p. 7-13.

De ideeën van identificatie en broederschap zien we in sommige pamfletten naar voren komen. Hoewel het aantal zeer gering was, zien we in de pamfletten van 1696 dat sommige schrijvers dit idee van samenwerking tussen beide landen probeerden aan te wakkeren. In het Engelse pamflet *A Jerk for the Jacks* zien we dit zelfs heel duidelijk terug. De schrijver probeerde in dit pamflet het idee dat Engelse middelen gebruikt werden om de Nederlandse oorlog uit te vechten weg te nemen. Hij probeerde zijn publiek er van te overtuigen dat samenwerking met de Republiek alleen maar positief is beargumenteerd dat de Nederlanders en Engelsen bondgenoten en vrienden waren en samen sterk moesten staan tegen de katholieke krachten van Frankrijk.

Hoewel *A Jerk for the Jacks* het enige pamflet uit de selectie voor dit onderzoek is waarin dit idee van samenwerking tussen Engeland en de Republiek zo duidelijk naar voren kwam, zien we in de overige pamfletten genoeg aanwijzingen dat er in deze periode wel degelijk sprake was van een anglo-dutch public sphere zoals beschreven door Helters. Het feit dat veel pamfletten uit Engeland in de Republiek vertaald en uitgegeven werd, wijst al op het bestaan van deze anglo-dutch public sphere. Dit wil echter niet zeggen dat iedere mening van de Engelse auteurs ook in de Republiek werd overgenomen. De Nederlandse auteurs hielden wel vast aan hun eigen mening, zoals we zagen bij bijvoorbeeld het beeld van Louis XIV of de Jacobites.

Veel van de betekenissen die we zagen in de pamfletten duiden wel degelijk op overeenkomsten tussen de 'public sphere' in Engeland en de Republiek. Het feit dat de oorlog tegen Frankrijk op zo'n grote schaal aan bod komt en de manier waarop Louis XIV zowel in de Republiek als in Engeland beschreven werd duidt op het feit dat Frankrijk een gemeenschappelijke vijand is. Louis XIV werd beschreven als een grote bedreiging, niet alleen voor de Republiek of alleen voor Engeland, maar voor heel Europa. Hoewel dit beeld van Louis XIV in Engeland nadrukkelijker verwoord werd, en ook een verandering doormaakte die we in de Republiek niet zagen, was de boodschap aan het publiek in beide landen wel hetzelfde. Dit toont aan dat de schrijvers in Engeland en Republiek hun publiek probeerden te overtuigen van het feit dat Louis XIV een gemeenschappelijke vijand was en dat de Engelsen en Nederlanders samen moesten strijden tegen dit katholieke gevaar.

Dat geldt ook voor de manier waarop James II in het nieuws werd gebracht. Doordat het complot van 1696 niet alleen een aanslag was op het leven van de koning van Engeland, maar daarmee ook op de stadhouder van de Republiek, zorgde ervoor dat James II ook een gemeenschappelijke vijand werd voor Engelsen en Nederlanders. Het feit dat ook James II een katholiek was, en volgens de pamfletschrijvers alleen maar de rechten van protestanten probeerden af te nemen en het katholicisme wilde opdringen, verstevigde dit gevoel onder

het protestantse publiek.

Ook de manier waarop het complot van 1696 in het nieuws werd gebracht toont dit aan. In de Republiek was dit net zulk groot nieuws als in Engeland. Het feit dat de Nederlandse stadhouder Willem III nu ook koning van Engeland was, zorgde voor een grote interesse voor het Nederlandse publiek over wat er in Engeland gebeurde. Hoewel het beeld van Willem III in Engeland en de Republiek verschilde, zorgde dit in het nieuws wel voor een groter gevoel van saamhorigheid.

Uiteraard is het zo goed als onmogelijk om vast te stellen of de ideeën uit de pamfletten ook het desgewenste effect hadden onder het publiek, maar we kunnen wel stellen dat de schrijvers van deze pamfletten uit Engeland en de Republiek in ieder geval probeerden om dit gevoel van identificatie en broederschap door te laten dringen tot hun publiek. Voor de schrijvers was samenwerking tussen Engeland en de Republiek van groot belang voor het weerstaan van de dreiging van Frankrijk en zij probeerden hun publiek hier ook van te overtuigen. Het moeilijk is om te bepalen of de anglo-dutch public sphere van Helmers in deze periode inderdaad een hoogtepunt bereikte. Hiervoor zouden we ook moeten kijken naar de pamfletten die na de dood van Willem III in 1702 zijn uitgegeven, en de pamfletten uit de beginperiode van het huis van Hannover. Donald Haks beschrijft in *Vaderland en Vrede* al hoe de predikanten in Engeland de naam van Willem III na 1702 nog maar weinig noemde. Hoewel de legeraanvoerders uit de Negenjarige Oorlog, zoals Eugenius van Savoye, nog wel als helden geprezen werden, behoorde de verering van Willem III na 1702 tot het verleden.²⁰⁹ Na de Spaanse Successieoorlog van 1702-1713 kwam er ook een einde aan de oorlog tussen Frankrijk en de Grote Alliantie en de dreiging van Frankrijk nam na deze oorlog af. Daarmee zal ook het beeld van Louis XIV als gemeenschappelijke vijand na deze oorlog afgenomen zijn, zelfs helemaal verdwijnen na zijn dood in 1715, en daarmee ook de verbintenis tussen Engeland en de Republiek in de 'Anglo-Dutch Public Sphere.' Dus hoewel er tekenen zijn dat de regering van Willem III inderdaad het hoogtepunt was van de anglo-dutch public sphere, is er verder onderzoek nodig om dit te bevestigen. Wel kunnen we stellen dat deze public sphere zeker nog prominent aanwezig was in de pamfletten uit 1696.

209

Secundaire Literatuur

Baxter, S.B. *William III* (Londen, 1966)

Bergin, E. 'Defending the True Faith: Religious Themes in Dutch Pamphlets on England, 1688-1689', In: Onnekink, D. *War and Religion after Westphalia, 1648-1713* (Farnham, 2009)

Bruin, G. de, 'Political Pamphleteering and public opinion in the age of De Witt (1653 – 1672)' In: Deen, F. Onnekink, D. en Reinders, M. *Pamphlets and Politics in the Dutch Republic*. (Leiden. 2011)

Claydon, T. *Europe and the making of England 1660-1760* (Cambridge, 2007)

Claydon, T. 'Protestantism, Universal Monarchy and Christendom in William's War Propaganda, 1689-1697', In: Meijers, E. en Onnekink, D. *Redefining William III, The impact of the king-stadholder in international context* (Bodmin, 2007)

Claydon, T. *William III and the godly Revolution* (Cambridge, 1996)

Cruikshanks, E. *Ideology and Conspiracy Aspects of Jacobitism, 1689-1759* (Edinburg, 1982)

Deen, F. Onnekink, D. en Reinders, M. 'Pamphlets and Politics: Introduction', In: dezelfde, *Pamphlets and Politics in the Dutch republic* (Leiden, 2011)

Deursen, A.TH. van. 'Willem III en de slag om de publieke opinie', In: Dezelfde, *De hartslog van het leven, studies over de Republiek der Verenigde Nederlanden* (Amsterdam, 1996)

Dunthorne, H. *Britain and the Dutch Revolt 1560-1700* (Cambridge, 2013)

Garret, J. *The triumphs of providence: The assassination plot, 1696* (Cambridge, 1980)

Goldie, M. & Jackson, C. 'Williamite Tyranny and the Whig Jacobites', In: Meijers, E. en Onnekink, D. *Redefining William III, The impact of the king-stadholder in international context* (Bodmin, 2007)

Haks, D. *Vaderland en Vrede 1672-1713. Publiciteit over de Nederlandse Republiek in oorlog* (Hilversum, 2013)

Helmers, H.J. *The Royalist Republic. Literature, politics and religion in the Anglo-Dutch Public Sphere (1639-1660)* (Leiden, 2011)

Holmes, G. *Britain after the Glorious Revolution 1689-1714* (Londen, 1969)

Holmes, G. *The Making of a Great Power. Late Stuart and early Georgian Britain, 1660-1722*, (Londen, 1993)

Hoppit, J. *A Land of Liberty? England 1689-1727* (Oxford, 2000)

Jardine, L. *Going Dutch: How England plundered Holland's Glory* (Londen, 2008)

- Katholieke Bijbelstichting Boxtel, *De Bijbel uit de grondtekst vertaald* (Boxtel, 1975)
- Keblusek, M. 'Nieuwsvoorziening in de Republiek. De Engelse burgeroorlog in Haagse drukken', In: Kleijer, H. & Knotter, A & Vree, F. van. *Tekens en Teksten. Cultuur, Communicatie en maatschappelijke veranderingen vanaf de late middeleeuwen* (Amsterdam, 1992)
- Koning, J. *Geschiedenis van het Slot te Muiden en Hoofts Leven op Hetzelfde*; door Jacobus Koning (Amsterdam, 1827)
- Levillain, C. 'Cromwell Redivivus? William III as Military Dictator: Myth and Reality', In: Meijers, E. en Onnekink, D. *Redefining William III, The impact of the king-stadholder in international context* (Bodmin, 2007)
- McLynn, F. *The Jacobites*, (Londen, 1985)
- Meijer, E. en Onnekink, D. 'Introduction' in: Dezelfde, *Redefining William III. The impact of the King-Stadholder in International Context*. (Aldershot, 2007)
- Monod, P.K. *Jacobitism and the English People, 1688-1788* (Cambridge, 1989)
- Nordmann, C. 'Louis XIV and the Jacobites', In: Hatton, R. *Louis XIV and Europe* (Londen, 1976)
- Ogg, D. *William III* (Londen, 1956)
- Onnekink, D. 'The Last War of Religion? The Dutch and the Nine Years War', In: Onnekink, D. *War and Religion after Westphalia, 1648-1713* (Farnham, 2009)
- Onnekink, D. 'The Revolution in Dutch Foreign Policy (1688)', In: Deen, F. Onnekink, D. en Reinders, M. *Pamphlets and Politics in the Dutch Republic* (Leiden, 2011)
- Pettegree, A. *The Invention of News. How the world came to know about itself* (Londen, 2014)
- Pincus, S. 'To protect English Liberties: The English Nationalist Revolution of 1688-1689', In: Claydon, T. en McBride, I. *Protestantism and National Identity: Britain and Ireland, c.1650-c.1850* (Cambridge, 1998)
- Rose, C. *England in the 1690s. Revolution, Religion and War*, (Oxford, 1999)
- Sharpe, K. *Rebranding Rule. The Restoration and Revolution Monarchy, 1660-1714* (Londen, 2013)
- Sonnino, P. 'Louis XIV and the Dutch War', In: Hatton, R. *Louis XIV and Europe* (Londen, 1976)
- Spurr, J. *The Post-Reformation 1603-1714. Religion, Politics and Society in Britain 1603-1714*, (Harlow, 2006)

Stapleton, J.M. Jr. 'The Dual Monarchy in Practice: Anglo-Dutch Alliance and War in the Spanish Netherlands 1689-1697', In: Meijers, E. en Onnekink, D. *Redefining William III, The impact of the king-stadholder in international context* (Bodmin, 2007)

Symcom, G. 'Louis XIV and the Outbreak of the Nine Years War', In: Hatton, R. *Louis XIV and Europe* (Londen, 1976)

Tapié, V-L. 'Louis XIV's Methods in Foreign Policy', In: Hatton, R. *Louis XIV and Europe* (Londen, 1976)

Nederlandse Pamfletten

Hoogh Mogende Heeren.

Auteur: J.P. v. Brande van Cleverskercke, Ambassadeur in Londen
Plaats van uitgave: Den Haag
Vertaling: geen
Bron: TEMPO Databasenr.: 14216

Vrankrijks Woede, of ontdekte moordlust tegen het leven van zijn koninklijke majesteit van Groot Brittanje Wilhem de Derde.

Auteur: D.B.
Plaats van uitgave: Rotterdam
Vertaling: geen
Bron: TEMPO Databasenr.: 14222

William de Ilde, koning van Groot Britt. &c. &c. &c. Uyt de handen van koningsmoorders, door Gods genade gered.

Auteur: Jacob Storm
Plaats van uitgave: Haarlem
Vertaling: Vertaling uit het Latijn
Bron: TEMPO Databasenr.: 14223

Discours of redenering over de samenschakelingh en overeenkomsten die der gevonden worden in de landing by koning Jacobus voorgenomen en de conspiratie die men tegen het leven van syne Brittannische majesteit ontdekt heeft.

Auteur: Jacob de Jonge
Plaats van uitgave: Vrystadt
Vertaling: geen
Bron: TEMPO Databasenr.: 14220

Oprechte copien van de jegenwoordige associatien van de lords en gemeents-luyden in het parlement vergadert.

Auteur: Onbekend
Plaats van uitgave: Amsterdam
Vertaling: Vertaling uit het Engels
Bron: TEMPO Databasenr.: 14221

Vreugde-galm uitgeboezemt, als Wilhem de III. Koning van Engeland, Vrankryk, Schotland en Yrland, de handen der moordenaaren gelukkig ontkomen, en behouden in deeze landen aangekomen was.

Auteur: H. Bentem
Plaats van uitgave: Amsterdam
Vertaling: geen
Bron: Leiden University Library, Call Number: PAMFLT 1696: 18.

De konst om koningen te vermoorden, door de jesuiten aan Lodewijk XIV en Jacobus de II geleert: Behelsende het geheym van de laatste verfoeyelijke conspiratie, tot Versailles op den derden september 1695 tegen het leven van William de III. Koning van Groot Britannien gesmeedt, en tot Withall op den 2 Maart 1696 ontdekt.

Auteur: Onbekend
Plaats van uitgave: Onbekend
Vertaling: Vertaald uit het Engels
Bron: TEMPO Databasenr.: 14218

Geschriften by maniere van laatste redenen; door Sir John freind en Sir William Parkins, overgeleverd ter plaatse van hunnen executie aan de sherifs. Beneffens eenige aanmerkingen daar op. Mitsgaders eene verklaring der aartsbisschoppen en bisschoppen, die te dier tyd zich in en ontrent Londen bevonden, noopende hun gevoelen over het ongeregeld en schandelyk bedryf der Predikanten, welke die misdadigen in hun uysterste hebben bygestaan.

Auteur: Onbekend
Plaats van uitgave: Amsterdam
Vertaling: Vertaling uit het Engels
Bron: TEMPO Databasenr.: 14219

Neerlands-Blyschap, over het mislukken van het on-menschelijke, ende verfoeyelijke verraad tegen de geheyligde persoon van sijne majesteyt William de III. Door de bysondere genade Gods, al nog Koning van Engeland, Schot-land, Frank-ryk en Yr-land. Desselfs rijken, de protestanse gods-dienst ende desen staat door een groot getal te samen gesworen boos-wigten, so god-loos ondernomen, als goddelijk ontdekt, in februario 1696.

Auteur: Johan van Eck.
Plaats van uitgave: Arnhem
Vertaling: geen
Bron: Leiden University Library, Call Number: PAMFLT 1696: 19.

De vervloekte koninksmoord, listelyk voorgenomen, wonderlyk ondekt, gelukkiglyk verydelt, rechtveerdiglyk gestraft en billijklyk aangeteikend. Vertoond uit Aharveros voorbeeld, en toegepast op de doorlugtigste hooggeboorne en grootmagtigste vorst Willem de Derde, door Gods genade Koning van Engeland, Schotland, Vrankryk en Yrland, &c.&c.&c. beschermer der geloofs. In een predikatie gedaan op den laast-leden algemeenen dank en bededag, zijnde den 1 April 1696 uit de woorden van Esther II. Vers XXI, XXII en XXIII door Daniel le Roy, Bedienaar der godlijken woords in de gemeente Jesu Christi tot Nymegen.

Auteur: Daniel le Roy
Plaats van uitgave: Amsterdam
Vertaling: geen
Bron: Leiden University Library, Call Number: THYSPF 12646

Engelse Pamfletten

A true relation of the horrid conspiracy against the life of the king. With an exact list of the

prisoners committed to the Tower, Newgate, Gate-house and the Fleet; upon the account of the plot. In a letter to a friend.

Auteur: Onbekend
Plaats van uitgave: Londen
Bron: EEBO Databasenr.: Wing / T2968

A continuation of the history of the plot, containing a faithful account of what occurred since that intituled, a true relation of the horrid conspiracy against the life of the king. Written by the same hand. With an exact list of all those that were then committed. To which are added, all those committed since to the Tower, Fleet, Newgate, Gate-house, King's-bench, Marshal sea and in the custody of messenger's, being in all 323. In another letter to a friend in Oxford.

Auteur: Onbekend
Plaats van uitgave: Londen
Bron: EEBO Databasenr.: Wing / C5965A

An antidote against the infection of the Jacobites, occasioned by the last papers of Sirt John Friend, Sir William Parkins, Mr. Cranburne, &c. who pretend to die in the communion of the Church of England. By a minister of the Church of England.

Auteur: minister van de Anglicaanse Kerk
Plaats van uitgave: Londen
Bron: EEBO Databasenr.: Wing / D56

A summary account of the proceedings upon the happy discovery of the Jacobite conspiracy. In a second letter to a Devonshire gentleman.

Auteur: B.J.
Plaats van uitgave: Londen, 3 Maart 1695
Bron: EEBO Databasenr.: Wing / J4

An impartial account of the horrid and Detectable conspiracy to assassinate his sacred majesty King William, raise a rebellion in England, Scotland and Ireland and to encourage an invasion from France.

Auteur: Onbekend
Plaats van uitgave: Londen
Bron: EEBO Databasenr.: Wing / I70

A true history of the horrid conspiracy to assassinate his sacred majesty King William, to raise a rebellion and to procure an invasion from France. Being a faithful collection from the depositions of the witnesses at the trials of the conspirators. With an account of the last speeches and papers left by those who have been executed. And a journal of the most remarkable proceedings both at home and beyond sea, relating to the plot, to Saturday, May 30, 1696.

Auteur: Onbekend
Plaats van uitgave: Cornhil
Bron: EEBO Databasenr.: Wing / T2703A

A poem occasion'd by the happy discovery of the horrid and barbarous conspiracy to assassinate his most sacred majesty, and to incourage an invasion from France.

Auteur: Onbekend
Plaats van uitgave: Cornhil
Bron: EEBO Databasenr.: Wing / P2680

The plot, a poem.

Auteur: Onbekend
Plaats van uitgave: Londen
Bron: EEBO Databasenr.: Wing / P2590

A poem upon occasion of the happy discovery of the late horrid plot against the life of his most sacred majesty.

Auteur: Onbekend
Plaats van uitgave: Londen
Bron: EEBO Databasenr.: Wing / P2713

Simeon and Levi: or, Jacobite villany and French-treachery, hand in hand. Being remarks upon the horrid and barbarous conspiracy to assassinate the person of his most sacred majesty king William; as also on the intended invasion from France.

Auteur: By a Person of Quality
Plaats van uitgave: Londen
Bron: EEBO Databasenr.: Wing / S3789

A sermon preach'd at Barbican upon the sixteenth of April, 1696. Being a day of thanksgiving unto almighty God for discovering and disappointing an horrid and barbarous conspiracy of papists and other traitorous persons to assassinate and murder his most gracious majesty's royal person, and for delivering this kingdom from an invasion intended by the French.

Auteur: Andrew Burnett, M.A. Minister of the Gospel.
Plaats van uitgave: Londen, 16 april 1696.
Bron: EEBO Databasenr.: Wing / B5962

The Interest of the English People Under the happy government of King William III. Once more asserted: in answer to the challenge of a Jacobite, wherein is proved That that law which forbids taking up arms against the king upon any pretence whatsoever, is consistent with the late revolution.

Auteur: Philo-Kalo-Basileos
Plaats van uitgave: niet bekend
Bron: EEBO Databasenr.: Wing / I268

A Jerk for the jacks: or all their hopes are lost. Being an account of the vast and prodigious expectations, our foreign foes and domestick enemies, the French, the Papists, and the Jacobites, lately had of a New revolution upon the stop of commerce, occasion'd by the badness of, and calling in our Silver Coin; and how basely they are balk'd. Worthy the perusal of al that love and wish the welfare of old England. Full of curious remarks and matters of fact.

Auteur:	Onbekend
Plaats van uitgave:	Londen
Bron:	EEBO Databasenr.: Wing / J680

